

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

DAGNY

TIDSKRIFT FÖR SOCIALA OCH LITTERÄRA INTRESSEN

UTGIFVEN AF

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET

REDAKTÖR: LOTTEN DAHLGREN

INNEHÅLL:

ANNA M. ROOS: Värkänning.

Civiläktenskapet inför riksdagen och några ord med anledning däraf.

LYDIA WAHLSTRÖM: Principerna för kvinnans rösträtt.

ANNA M. ROOS: Andalusiska diktare.

R. S—M: Från feriekurserna i Jena.

Litteratur: L. D., Lydia Vik af Hilma Angered Strandberg. — F. E., Syster

Gertrud och andra berättelser af Eliza Orzeszko. — F. E., Dit Folk

skal være mit folk. — Karen Jürgens til Egtved af Laura Kieler.

Beslut vid 1904 års riksdag.

Föreningsmeddelanden.

De internationella kvinnokongresserna i Berlin.

Nyheter för vårsäsongen

uti

Yllemussliner Bomullstyger

ovanligt rikt urval.

Svenska, franska och engelska.

BLUSTYGER

uti siden, ylle och bomull.

Plym-Boor. Chiffon-Boor.

HATTAR

uti modernaste franska och engelska faconer.

A. B. Nordiska Kompaniet.

STUREPLAN.

Aktiebolaget Nordiska Kompaniet.

Textilafdelning, Thyra Grafström.

Färdiga och påbörjade **Broderier** på siden, kläde, lirt och yllestramalj, passande för Dukar, Portiärer, Mattor, Kuddar, Serveringsdukar m. m. Mönster uthyras. Bekvisitioner från landsorten ombesörjas pr omgående.

Obs.! Ändrad adress: Regeringsgatan 5.

Hygieniska Skodon tillverkas för Herrar, Damer och Barn.

OBS.! Prisbelönta af Dräkt-Reformföreningen.

Skodon tillverkas äfven efter modern fason.

☛ Allt arbete utföres noggrant och af bästa material. ☛

Reparationer verkställas väl och på bestämd utlofvad tid.

P. GUST. PETTERSSON,

52 DROTTNINGATAN 52.

**Å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå,
Stockholm, 54 Drottninggatan,**

finnas anmälda kvinliga arbetssökande såsom: lektionsgifvare i olika ämnen, svenska och utländska lärarinnor för hem och skolor, kontors- och skrifbiträden, bonner, husföreståndarinnor, sällskap och biträden i hem, föreläserskor, gymnaster m. fl.

Å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå 54 Drottninggatan mottagas anmälningar till inträde i Förbundets

Sjuk-kassa.

Äfven personer, som icke äro medlemmar af Förbundet, kunna blifva delegare i densamma.

För kapitalister, särskildt fruntimmer, har det länge varit ett önskningsmål att kunna öfverlämna värden af sina värdepapper och skötseln af sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet af det anförtrodda uppdraget äfvensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning (Lilla Nygatan 27, expeditionstid 10—4),

som under garanti af **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning af enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatafdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatafdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenten influtna medel. Vidare efterser Notariatafdelningen utlottningar af obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blifvit utlottad, samt lämnar förslag till ny placering af det ledigblifna kapitalet.

Exempel 2. Om inteckningar deponeras hos Notariatafdelningen, underrättar Notariatafdelningen gäldenären därom att räntorna å inteckningarna skola till afdelningen inbetalas, hvarefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatafdelningen att inteckningarna blifva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos afdelningen deponerad inteckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsafgift: 50 öre för år pr 1,000 kronor af depositionens värde, dock ej under två kronor.

Nytt i bokhandeln!

Från *Evang. Fosterlands-Stiftelsens Förlags-Expedition* hafva i dagarna utkommit och finnas att tillgå hos alla bokhandlare:

Frid och kraft från korset. Några vittnesbörd af Komminister **B. Wadström.** Häft. 1 kr., kart. 1:25.

From och fri. Sanningsord för tappra ynglingar. En följeslagare genom lifvet af **E. Pfennigsdorf.** Öfversatt och delvis bearbetad af Hofpredikanten **Adolf Johansson.** Häft. 1:25, inb. 1:50.

Prosten Lars Rosengrens lif och verksamhet. Spridda drag, samlade af **C. A. Tollin.** Häft. 75 öre, inb. 1:25.

Från hafvet. Två dikter af sjömanspastor **C. G. Lagerfelt.** Häft. 20 öre.

I nya upplagor:

Sök Gud. Predikningar af Kyrkoherde **J. J. Jansen.** *Andra uppl.* Häft. 75 öre, kart. 1 kr., klotb. 1:50.

Onkel Toms stuga. Skildringar från negerlafvarnes lif i Amerikas Förenta Stater af Mrs **Harriet Beecher-Stowe.** *Andra uppl.* Med illustrationer af **Jenny Nyström-Stoopendaal.** Häft. 3 kr., kart. 3:50.

Aug. Magnusson

44, 46 & 48 Vesterlånggatan 44, 46 & 48

31 & 33 Stora Nygatan 31 & 33

(ingång endast från Vesterlånggatan)

STOCKHOLM

Min nya Afdelning

för

Hvita varor

erbjuder odisputabelt största ural af:

Duktyger, Handdukar, Linnelärfter
och alla slags **Hvita Väfnader.**

Almedals, Norrköpings (Tuppen) och
Gamlestadens samtliga Väfnader
ständigt på lager till *fabrikpris.*

Då helt stycke tages lämnas *extra rabatt.*

All slags Linnesömnad och Märkning
utföres *omsorgsfullt* å egna Atelierer.

För Utstyrslar ovilkorligen bäst och billigast.

Solida varor. Största ural.

Billigaste priser.

Aug. Magnusson,

STOCKHOLM.

Vårkänning.

(Tal vid Nya Iduns vårfest den 7 maj 1904).

Det är ju en gammal sägen,
— så gammal, att nästan förlägen
jag är att därmed komma fram! —
att här uppi nordens våren
bär oftast drivvor i håren —
hvarför hon ock lider skam.

Och inte kan man förneka,
att när hon länge ses tveka
och inte vet hvad hon vill,
men står i dörren och gläntar
och bara vippar och väntar
och gäckas och narrar april —,
då blifver till slut man bister,
och tålmodet man mister
och frestas att ropa så:
Nå, stå nu ej längre och sjåpa!
Du vet dock: din gröna kåpa
du måste till sist taga på!

Och dock — fast hon ofta bedrager,
hur är icke våren fager!
Hur mäktigt hon oss betager
med all sin leende lust!
Vi böljornas glädje förnimma,
när, lösta från isar, de simma
med sång mot grönskande kust.
När svällande knopparna spricka,
hvad lifsberusning vi dricka!
Vi fyllas af andakt och bön —
Se blommornas väna vimmell!
O Gud, hur klar är din himmel!
O Gud, hur din värld är skön!

* * *

Men om vi jubel känna
vid den vår, som kommer hvar år,
hvad glädje är väl lik denna:
när all världen vaknar till vår,

när missmod's dimmor, som legat
så tungt öfver mänskornas håg,
förflyktas, och sång, som tegat,
vaknar upp likt en frigjord väg.

Vi haft ett sekel af ånga,
af maskiners gnissel och gny,
då tankarna blefvo trånga,
när de tvungos att höjderna sky,

då själens mysterium man letade
i cellers gråa gryn
och gick alltjämt och petade
och påtade i dyn,

då intet mentes så båta
som att klyfva myggans tå,
ty, trodde man, lifvets gåta
blott kunde lösas så!

Vi klandra ej seklets gärning.
Vi ge den vårt tack — och farväll!
Men vi glädjas, att ödets tärning
gett bättre kast för vår själ.

Ty nu — o, nu vi dock märka
en susning, som bådår vår!
Nu höra vi sångens lärka,
som jublande drillar slår!

Nu blickarna lyftas — och skåda
den himmel som hvälfs ofvan dyn.
Och starka vingslag båda
en susande flykt mot skyn.

* * *

Och när vi vårluft andas,
hvad fröjd, om vi våga tro,
att det är i vårt norden, vårt Sverige,
som vårens fåglar bo,

i Sveriges susande skogar,
 där sången dock aldrig kan dö,
 där drömmar underbara
 födas bland stjärnljus och snö,

där i sommarens hvita nätter
 en trånad spirar opp
 mot evigt klara rymder,
 mot ett odödligt hopp.

Från norden en gång skall klinga
 den ton så stark och fri,
 som all världen bidar och längtar —
 en jublande, full melodi,

som väcker till vår och glädje,
 till härlig renässans. —
 Skål, vänner, för våren — för Sverige —
 för tid af gryende glans!

Anna M. Roos.

—*—

Civiläktenskapet inför riksdagen

och

Några ord med anledning däraf.

Det torde ej vara för mycket sagdt att riksdagens beslut om förslag i fråga om fakultativt civiläktenskap hälsats med så godt som allmän glädje i vårt land. Sedan årtal tillbaka, ja långt innan äktenskapsfrågan erhållit sin för vår tid så betecknande tillspetsning, har bland tänkande och samvetsömma människor en liflig önskan gjort sig gällande att få den obligatoriska kyrkliga vigseln utbytt mot en mera tidsenlig och liberal giftermålsform. Och denna önskan har allt mer och mer tagit den allmänna opinionen fången ända till dess den blifvit en af dessa tidsröster, till hvilka de som sitta inne med beslutanderätten omöjligt kunnat undgå att lyssna.

Ganska betecknande för den rådande stämningen i denna så länge omdebatterade fråga, är den snabbhet hvarmed den nu kommit till ett afgörande inom riksdagen. Sedan under en lång följd af år hvarje förslag i här berörda reform, mötts med ett

hårdnackadt motstånd, har denna gång segern vunnits så godt som utan strid. Tillstyrkt af lagutskottet antogs civiläktenskapsmotionen af Andra kammaren utan debatt, af Första med den förkrossande majoriteten af 106 röster mot 13.

Sant är att det sista kyrkomötet banat vägen och riksdagen endast gått i de utstakade spåren. Men den beredvillighet hvar med man följt ledningen visar att vår nuvarande världsliga representation icke velat gifva den kyrkliga efter i frisinhet och hänsyn till nationens önskningsar.

Den af herr *J. J. Byström* till Andra kammaren inlämnade motionen om ändring i formen för äktenskaps ingående, som nu antagits, stöder sig på den af sista kyrkomötet till kungl. maj:t aflåtna skrifvelsen, föranledd af domprosten *J. W. Personnes* motion*). Denna gick som bekant ut på att förorda sådana »förändring i gällande äktenskapslagstiftning, att åt alla sådana svenska medborgare, för hvilka enligt nu gällande lag kyrklig vigsel är den enda lagliga formen för äktenskaps ingående, medgifves rätt att, om de så önska, inför borgerlig myndighet i stället för genom kyrklig vigsel ingå äktenskap».

Herr *Byström* anför i sin motion kyrkomötets skrifvelse i dess helhet utan att därtill foga några kommentarier eller göra några tillägg; alla argument för civiläktenskapet äro här så vältaligt och slående utvecklade och det af auktoriteter som väl kunna betecknas som sakkunniga, att en lekman på goda skäl ej ansett sig kunna förorda sin sak bättre än genom att åberopa dessas meningar**).

En af dessa meningar må här anföras: »Att staten», heter det i den af herr *Byström* anförda kyrkomöts-skrifvelsen, »med sin äktenskapslagstiftning vill häfda äktenskapets helgd genom att i regel göra äktenskapets ingående till en kyrklig akt, det kunde ju kyrkan icke annat än tacksamt erkänna. Och kyrkan borde också, så långt hon kunde, härvid lämna staten det bistånd staten af henne begärde. Så långt hon kunde — men hon finge ej gå längre, än hon vore befogad. Och hvad skulle väl säkrare än

*) Se häft. 1, 1904 art. »Kyrkomötet och äktenskapslagarna» af *Lydia Wahlström*.

**) Domprosten *Personnes* motion vid kyrkomötet hade sådana framstående förespråkare som landshöfding *Holmqvist*, friherre *Barnekow*, professor *Danell*, arkitekt *Hammar skjöld*, landssekreterare *Bagge*, professor *Rudin*, biskop *von Schéele*, professor *Johansson*, biskop *Johansson*, universitetskanslern *Gilljam* m. fl.

hennes Herres eget klara ord angifva gränserna för hennes befogenhet? Men också kyrkans egen känsla af hvad som vore kyrkan värdigt borde angifva dessa gränser. Och det kunde väl icke vara kyrkan värdigt att öfver personer, som öppet och uppriktigt förklara sig hvarken tro på en personlig Gud eller på kristendomens fundamentalläror, med andra ord öfver personer, som öppet protesterade emot att räknas för Guds tjänare och som förklara, att de ej vilja ha med Gud att skaffa, läsa» böner (och här citeras vigselformuläret) »hvilkas innehåll förutsätter att kontrahenterna äro bekännelsetrogna kristna. Och det vore äfven ett ovärdigt hån mot kontrahenterna själfva».

Efter att ha berört olika fall af äktenskapsförbindelser, öfver hvilka kyrkan påfordras att uttala sin välsignelse, ex. då det gäller fränskilda personer, samt ha utvecklat många af de betänkligheter som därvid kunna uppstå, förklarade sig kyrkomötet i valet mellan fakultativt och obligatoriskt civiläktenskap gifvet föredraga det förstnämnda (i motsats till herr Personnes motion), särskildt af praktiska skäl på grund af vårt lands stora afstånd och de jämförelsevis fåtaliga borgerliga myndigheter, inför hvilka äktenskapets afslutande kunde försiggå. För öfrigt säger sig kyrkomötet ha bedömt frågan »uteslutande ur kyrklig och etisk synpunkt», lämnande åt konung och riksdag att taga initiativ till »den lagändring i detta ämne, som andra synpunkter må anses föranleda».

Detta det ungefärliga innehållet i den riksdagsmotion, hvilken enligt häfdvunnen form utmynnat i en hemställan till kungl. maj:t om utarbetande af ett förslag till sådan ändring i gällande bestämmelser angående formen för äktenskaps afslutande, att rätt att ingå äktenskap inför borgerlig myndighet måtte medgifvas hvarje svensk medborgare, oafsedt hvilken trosbekännelse han tillhör.

* * *

Att i Första kammaren civiläktenskapsdebatten skulle framkalla åtskilliga skarpa uttalanden om det upplösande i tidsriktningen, hvarvid nutidskvinnorna och kvinnolitteraturen fingo sitta emellan, var ej annat än man kunde vänta. Af en del yttranden framgick, att talarnes anslutning till reformen icke förestafvats af någon varmare öfvertygelse angående dess berättigande eller nödvändighet utan emedan man fann sig i *ett* ondt för att undvika

något *ännu värre*. Och man undrar ej på att de hedervärda herrarna i Första kammaren, hvilka döma förhållandena efter en del bullrande manifestationer, hvilka den sista tiden låtit så mycket tala om sig, skola vara benägna att se saken svart i svart. Men äger man förutsättningar att blicka något djupare in i kvinnovärlden blir uppfattningen ljusare. En del betänkliga nutidsföreteelser till trots, är den enande icke den upplösande tendensen så starkt rotad i kvinnornas natur, att vi i friare lagliga former endast se en ytterligare stegring af vår ansvarskänsla gent emot familj och samhälle. I denna tankegång, jämte det allmänmänniska krafvet på frihet från allt slags religiöst tvång, särskildt då det rör lifvets viktigaste företag, torde man finna grunden till att många kvinnor med så mycken tillfredsställelse hälsat utgången i riksdagen af civiläktenskapsfrågan.

Af ofvanstående anförande ur kyrkomötets skrifvelse framgår, att det uteslutande varit ur religiös och etisk synpunkt frågan betraktats. Och någon annan synpunkt tyckes egentligen ej håller kommit fram i kamrarna. Visserligen uttalade en talare (biskop Billing) förhoppningen om en granskning och reformering af hela vår äktenskapslagstiftning, men den *juridiska* sidan kom, då den icke hörde till saken ej heller vidare till tals. Det gällde ju den yttre ceremonin, icke äktenskapsinstitutionens legala sidos. Men hos en hel del människor råder nog i detta afseende en viss begreppsförvirring. Termen *civil*, lagd till ordet *äktenskap*, innebär, tänker man sig, ett frigörande, ej blott från det religiösa utan äfven från det juridiska tvånget. Den omyndighet, hvari den kyrkliga vigselceremonin med ens försätter den gifta kvinnan, måtte väl icke kvarstå om äktenskapet beseglas inför en magistratsperson? Men att denna sangviniska uppfattning icke består inför verkligheten, veta vi alltför väl.

Ty juridiskt sedt har kvinnan ingenting vunnit med civiläktenskapet. Den borgerligt vigda likså väl som den kyrkligt vigda hustrun är i ekonomiskt och juridiskt afseende ofri, en omyndig individ, lydande under mannens målsmanskap. De fria förbindelserna, hvilka man tänkt stäfja genom medgifvande i fråga om valfria äktenskapsformer, skola, i de fall då det är kvinnans fruktan för ekonomiskt beroende som är grunden till det olagliga äktenskapet (och inom arbetsklassen torde oftast detta vara orsaken), florera lika starkt som förut. Det namnlösa elände, som denna mannens lagenligt tillerkända makt förorsakar, framför allt inom de klasser, där familjens existens är lika beroende af hustruns pekuniära bidrag som af

mannens, låter sig ej mäta med ord. Det synes som om alla argument för målsmanskapets upphäfvande skulle vara uttömda och likväl framläggdes ständigt nytt material ur det verkliga lifvet som bevis på dess olycksaliga verkningar. Särskildt på sista tiden har Fredrika-Bremer-Förbundet bestormats med anonyma skrivelser från »fortviflade hustrur», hvilka äro underkastade detta tvång, och man förstår att ett verkligt, lifslångt lidande ligger bakom de med hänsynslös bitterhet mot lagens orättvisa utslungade orden.

Men äfven i den segslitna fråga, som här berörts, se vi en ljusning, för så vidt fjolårets riksdagsbeslut angående en skrivelse till kungl. maj:t om utredning af den gifta kvinnans rättsliga ställning innebär en sådan. Ännu hvilas emellertid saken i regeringens gömmor. Man må väl fråga: huru länge?

* * *

Ännu må några ord tilläggas rörande en ny företeelse i det moderna samfundslifvet, som står i samband med vårt ämne och hvilken så mycket mindre kan förbigås som det buller den förorsakat icke så litet torde bidragit till frågans utgång i kamrarna. Här menas den sensationella opinionsyttring mot de bestående äktenskapslagarna, som under namn af »samvetsäktenskap» på sista tiden väckt ej ringa uppmärksamhet.

Af allt att döma synes den fria förbindelse, hvarom här är fråga, och som på ett ostentativt sätt af vederbörande parter tillkännagifvits i tidningarna, haft sin grund i samvetsbetänkligheter, riktade mot den lagstadgade kyrkliga vigselformen. Möjligen har den äfven varit ett uttryck för missnöje med den juridiska och ekonomiska sidan af äktenskapslagstiftningen. Men benämningen *samvetsäktenskap* tyder dock på etiska och religiösa betänkligheter, och de sympatiadresser, som tillställts »de förenade», under-tecknade af en brokig skara liktänkande af olika kön, åldrar och kvalifikationer, ge vid handen, att det är den »hjältomodiga» handlingen att öppet bryta mot en tyrannisk kyrkolag man velat applådera. Protester mot lagens juridiska orättvisa mot den gifta kvinnan skulle utan tvifvel ej samlat så många och så talande signaturer.

Här är ej meningen att ingå på *samvetsfrågan* såsom sådan, hvarje individs rätt och plikt att i lifvets viktigaste privatförhållanden handla såsom ens samvete bjuder, kan ju icke bestridas. Men det finns, som bekant, intet begrepp rymligare än det som går under namn af *samvete*. För människor med starkt utpräglad

rättskänsla kan det t. ex. vara en samvets sak, som t. o. m. sättes framför det personliga lyckokrafvet, att man såsom medlem af ett lagbundet samhälle böjer sig för dess förordningar. Att opponera mot lagen genom att ställa sig utanför lagen, kan, då ingen tvingande nödvändighet finnes för lagbrottet, stämpas som samvetslöshet. Ty det lär väl näppeligen kunna förnekas, att det tillkommer samhället att öfva kontroll öfver de äktenskapliga förbindelserna, ur hvilka familjen, den grundval på hvilken staten bygges, utgår. Till och med från ultra radikalt håll, där, som naturligt är, de s. k. samvetsäktenskapen finna de varmaste sympatierna, erkännes nödvändigheten af att samhället genom lagstiftning skyddar barnens rätt, således fastställer en viss äktenskapsform *). Med fullt skäl kan man därför fråga hur de unga män och kvinnor, som med åsidosättande af den lagliga formen ikläda sig ansvaret för bildande af familj, göra upp saken med sitt samvete?

Vid det enskilda fall af fritt äktenskap hvarpå här åsyftas, kommer en annan omständighet, som måste tagas med i räkningen. Det unga par som nyligen på ett så uppseendeväckande sätt uppträdt som samhällsreformatorer, är, som bekant, lärjungar vid en af rikets högskolor. De tillhöra således en kår och åtnjuta såsom medlemmar däraf alla de därmed förenade förmånerna, böra väl därför vara solidariska med dess statuter och ordningsregler, äfven de som ej formulerats i bestämda ord. En af dessa oskrifna lagar, lika för alla lärdomsskolor, är den, att familjeförhållandena skola hållas skilda från studieförhållandena. Att icke respektera denna lag måste, mildt uttryckt, stämpas som en taktlöshet mot den institution man tillhör.

Låt oss tänka tanken fullt ut. När för ett par tiotal af år tillbaka de akademiska lärosalarna öppnades för kvinnorna, var det under förutsättningen, att den kvinnliga studenten där skulle uppträda som den manliga studentens lojala arbetskamrat, hvarken mer eller mindre. Utbytes nu det fria kamratskapet mot det fria äktenskapet må väl undras hur det går med studierna — för att ej tala om den akademiska ordningen, hvars upprätthållande väl bör ligga hvarje god akademisk medborgare om hjärtat. Hvem kan förvåna sig öfver om, med sådana exempel

*) Dessa åsikter kommo med bestämdhet till synes i ett för en tid sedan af fru Anna Bugge Wicksell i Karlstad hållet föredrag öfver den nuvarande äktenskapslagstiftningen.

för ögonen, motståndarne till den akademiska kvinnobildningen — och deras tal är ej ringa i våra dagar — fått vatten på sin kvarn och om ropet: »bort med kvinnorna!» blir högljuddare än någonsin? De unga kvinliga studenter, som i samvetsäktenskapen se en heroisk och beundransvärd handling borde väl betänka, i hvilken grad dylika steg kunna inverka på deras ställning som akademiska studerande och huru föga det stämmer med deras värdighet som kvinnor och blifvande mödrar att taga del i en rörelse, som siktar mot familjebandens upplösning.

I hvad som här, med anledning af det i riksdagen fattade beslutet yttrats i äktenskapsfrågan, har hufvudsakligen den praktiska sidan af saken framhållits. Den moraliska, hvilken för oss, kvinnor, alltid måste stå i första planet, har icke närmare berörts, då den ej torde behöfva någon utläggning. Må det endast ytterligare betonas, att då vi med glädje hälsat reformen om civiläktenskapet är det, emedan vi däri se en art af samvetsfrihet, som i sig innebär en etisk och social förpliktelse att respektera, icke åsidosätta, lag och förordningar.

Principerna för kvinnans rösträtt*).

En framstående universitetslärare har en gång fällt det yttrandet, att filosofiens betydelse egentligen ligger däri, att »den räddar människorna från de obegripna slagordens herravälde», men det omdömet skulle nog kunna utsträckas till vetenskapen i sin helhet och inte minst till historia och statsrätt, ty på det politiska området ha slagorden, tidningsfraserna — de liberala och de konservativa — minst lika stor makt, som när det gäller världsfröklaringar och lifsåskådningar.

Så långt äro nog de flesta ense, men säkerligen kommer det att förvåna mången, att jag till dessa mestadels »obegripna», politiska slagord också räknar talet om »de mänskliga rättigheterna», särskildt uppfattningen af rösträtten som en allmänt mänsklig rättighet så som den definieras i 6:te paragrafen af franska revolutionens berömda rättighetsförklaring:

*) Föredrag på ett rösträttsmöte för kvinnor, utlyst af Föreningen för kvinnans politiska rösträtt i Stockholm den 6 maj 1904.

»Lagen är folkviljans uttryck; alla medborgare hafva rätt att personligen eller genom sina representanter samverka till dess stiftande».

* * *

Denna definition måste emellertid för att begripas ses i närmaste samband med Rousseau's lära om staten, sådan denna lära är framställd i hans bok om »Sambällsfördraget». Enligt denna lära har staten uppkommit genom ett fördrag, afslutadt mellan en mängd olika individer till skydd för dessas olikartade intressen, och frågar man hvad staten själf egentligen är, svarar Rousseau helt enkelt, att den är sammanfattningen af de individer, som för ögonblicket tillhöra folket. Men om staten är detsamma som dessa individer och är grundad till befordrande af deras intressen, så måste ju utöfningen af statsmyndigheten tillkomma just dessa individer, så snart de hunnit till myndig ålder, utan någon åtskillnad på grund af kön, bildning, förmögenhet eller andra dylika omständigheter, och statsmaktens handhafvande blir därför en allmänt mänsklig rättighet. Men om så är fallet, så kan heller ingen stat annat än tillfälligtvis förplikta sina medlemmar till att lämna ifrån sig makten åt en representation eller en regering. Rousseau, som själf icke gillar något annat än allmän folkomröstning, säger också med tanke på den engelska författningen, som icke var grundad på denna lära, rent ut: »Det engelska folket tror sig vara fritt; det bedrager sig storligen. Det är det blott vid valet af parlamentsledamöter. Så snart dessa äro valda, är det slaf, är det intet».

Men ännu mera ytterliggående konsekvenser följa af denna statslära, konsekvenser, hvilka, om de också icke dragits af Rousseau själf, dock öppet uttalats af hans lärjungar. Så t. ex. en följsats, uttalad af den amerikanska oafhångighetsförklaringens författare, Thomas Jefferson, som anser, att om staten är detsamma som folket i hvarje generation, då uppstår med hvarje generation en ny stat, och eftersom en oberoende stat ej kan rättsligt förplikta en annan, så kan heller icke en generation förplikta en följande. En kommande generation behöfver alltså icke svara för en statsskuld, som en föregående generation gjort, eller lyda de lagar denna stiftat. Jefferson anser rent af, att eftersom man kan beräkna, att den del af folket, som nu är majoritet, om 19 år blifvit minoritet, så måste också en stats författning göras om hvar 19:de år.

Men i så fall är det ju också en orimlighet att ålägga en generation försakelser för en kommande generations skull, t. ex. genom tunga uppoffringar för försvaret söka bevara vårt nuvarande landområde åt våra barn eller genom lagar mot skogssköffling söka åt dem bevara vår nationalrikedom. Krassa yttringar i den vägen kan man nog också ännu i dag få höra, såsom när det i en reservation mot skogslagen vid 1903 års riksdag yttrades: »Då nationen är samlingen af individerna, lär man väl ej kunna tänka sig möjligheten af att befordra nationalväståndet genom att lägga hinder i vägen för den enskildes ekonomiska förkofran».

Vi ha sett huru Rousseau's statslära är beskaffad och hvart den, utdragen i sina yttersta konsekvenser, kan leda. Hans lära om statens uppkomst är numera af alla vetenskapsmän förkastad, eftersom den grundar sig på tillvaron af någonting, som all historisk erfarenhet har visat icke existera, nämligen ett fördrag, beroende på den så kallade naturrätten. Historien visar fastmer, att rättsgiltigt förpliktande aftal icke kunna träffas utom området för en stats myndighet, d. v. s. att rätten är en följd af staten och inte tvärtom. Men därmed förfaller också talet om de mänskliga, d. v. s. medfödda, naturliga rättigheterna, ty rättigheter äro alltid beroende af statslifvet och meddelas eller inskränkas i sammanhang med dess utveckling.

Därför är det endast »ordets makt öfver tanken», som förklarar den seghet, med hvilken man ännu mångenstädes hänger fast vid den på läran om samhällsfördraget hvilande läran om staten såsom varande summan af de lefvande folkindividerna och statsmyndigheten såsom varande till för att bevaka dessas intressen. Men på samma gång aktar man sig vanligen för att draga den yttersta konsekvensen af denna lära, d. v. s. att statsmyndigheten då också bör utöfvas af alla fullvuxna individer. Ansedda franska statsrättslärare, som tala stora ord om republik och folkvilja och äro ytterst måna om att undvika pänningstreck för rösträtt, ha sålunda inga betänkligheter mot att därifrån utsluta både soldater i tjänstgöring, personer utan fast bostad och — naturligtvis — kvinnor.

* * *

Lyckligtvis är dock icke den moderna vetenskapen bunden vid dessa föråldrade teorier. Den nyare statsrätten har kommit till den slutsatsen, »att de organiserade mänskliga samhällena äro

något annat än de individer, som vid hvarje tidpunkt bilda dem». Vi behöfva endast utgå från tanken på ett bolag, så förstå vi saken genast. Bolaget utgöres ju visserligen af en tillfällig uppsättning af individer, men det är dock så föga bundet af denna tillfälliga sammansättning, att det genom sina stadgar är i stånd att binda flera generationer bolagsmän, d. v. s. det bildar en enhet, höjd öfver den tillfälliga uppsättningen af delegare.

På samma sätt kan staten genom lagar och inrättningar, binda olika generationer af ett folk, och vi finna däraf, att, för att taga det närmast till hands liggande exemplet, den svenska staten visserligen utgöres af det nu lefvande folket, men icke blott af detta utan, som man har uttryckt det, också af »*alla* de människor, som under folkets *hela* tillvaro tillhört, tillhöra och komma att tillhöra detsamma. Staten är dock icke håller blott en summa af dessa, utan den är en verklig enhet (juridisk person), i hvilken de visserligen alla ingå, men som dock står öfver dem alla, som fortlevver oberoende af generationers växling, som är till för att bereda folkets välfärd under hela dess jordiska lif och som för att kunna göra detta måste ha härskarmakt öfver alla sina medlemmar» — en härskarmakt, som bestämmes af statsförfattningen. Men om staten sålunda är detsamma som »*folkets genom växlande generationer fortbestående, ideella enhet*», så är ock det nu lefvande folket skyldigt att bruka sin makt i denna enhets tjänst, med hänsyn till den öfver dem stående statens bästa, och vårt nu lefvande släktled blir då blott en funktionär, ett slags ämbetsman åt den fortlevvande nationen. Men i så fall kan det också inskränka handlingsfriheten hos folket i dess helhet, genom att ersätta folkomröstningen med en riksdag och binda denna vid ett visst slags rösträtt, om detta är till fördel för det allmänna bästa. D. v. s. tillämpadt på dagens fråga: den nu lefvande generationen *kan* ha rätt att utesluta en folkklass, eller folkras från rösträtt, om denna ras eller klass finnes absolut omöjlig att tjäna det allmänna bästa. Vi behöfva icke offra vårt själfbestånd åt en abstrakt teori om lika rättigheter för alla utan hänsyn till duglighet, ty statsintresset står öfver de enskilda intressena.

Ett synnerligen lärorikt exempel härfpå framlägger prof. S. J. Boëthius i sin lilla skrift om »Rösträttsproblemet» (serien »I vår tids lifsfrågor»), ur hvilken jag lånat ofvanstående utredning. Han påminner här om hur negererna i den Nordamerikanska unionens sydstaten till den grad missbrukade den rösträtt de efter slafve-

riets upphäfvande erhållit, att den hvita befolkningen till sist blef tvungen att reducera deras rätt för att själf slippa bli plundrad. »Det jobbades med offentliga kontrakt och vinsten delades. Öfverdådiga arfvoden betalades till lagstiftarna och för hvarje slags offentligt arbete. I North-Carolina utsläpptes järnvägsobligationer för 14 millioner dollars, och inga järnvägar byggdes. I Mississippi fjortondubblades jordskatten på 7 år. I Louisiana fyrdubblades statsskulden på ett år». — Allt detta, emedan man — naturligtvis med utstängande af kvinnorna — gifvit rösträtt åt denna hop af svarta, som hittills icke varit van att sköta ens sina egna angelägenheter, mycket mindre statens.

Hade man nu härvidlag hållit fast vid teorien om rösträtten som en allmänt mänsklig rättighet, så kunde man ej ha beröfvat negrerna densamma.

Hvad särskildt beträffar oss svenskar, så borde den på statsnyttans princip hvilande teorien ovillkorligen för oss vara den naturligaste, eftersom den ursprungliga svenska riksdagen, sådan den gestaltade sig under 15- och 1600-talen, just hvilade på denna princip. Då för tiden sammankallades ju riksdagen egentligen för att under svåra kriser gifva regeringen stödet af det samfällda ansvaret för friden och ordningen, hvilken det ålåg de friborna männen att upprätthålla, i den mån de genom visad duglighet voro skickade därtill. Rösträtt och riksdagsmannaskap var sålunda icke någon rättighet för tillgodoseendet af individens privata intressen, utan en skyldighet, en pliktuppfyllelse i statens tjänst. Skarpare kan icke gärna solidariteten mellan regering och riksdag, mellan konung och folk uttryckas, än så som Gustaf II Adolf gjort det i sina berömda ord: »Konung och ständer, högre som lägre, utgöra tillhoppa det konungliga höga majestätet».

Men om alltså representationen med allt hvad därtill hör förnämligast betraktas såsom en styrelsefunktion, kräver också utöfningen af rösträtt en mognad, som staten har rätt och plikt att fordra af dem, åt hvilka den gifver del i sina funktioner. Detta har äfven så starkt framhållits af anhängare till teorien om den moderna rättsstaten — jag erinrar särskildt om prof. Fahlbecks intressanta uppsats om rösträttsreformen i Statsvetenskaplig Tidskrift 1902 — att man med rätta anmärkt, att denna teori väl mycket likställer rösträtt och riksdagsmannaskap med ämbeten, och att det i så fall blir orimligt att af riksdagsmännen kräfva t. ex. vissa partiåsikter, i stället för att nöja sig med ådagalagd duglighet i

offentliga värf. Härvidlag måste man dock komma ihåg, att staten icke blott utgör den ideella enheten mellan folkets olika generationer, utan också i sig innesluter den nu lefvande generationen och att hur mycket staten än måste handla af pietet mot gångna generationer och omtanke om kommande, den dock aldrig kan vara tjänt med att underkasta den lefvande generationen en försakelse, som sätter den sociala rättvisan i fara. Därför har prof. Boëthius också ansett, att om regeringen i en stat förnämligast har till uppgift att vårda det sammanhang i statslifvet, som binder statens nutid vid forntid och framtid, så kräfvdes också ett statsorgan, som dessutom har till uppgift att vårda den lefvande generationens bästa, att utgöra en förmedlande länk mellan dess intressen och statsintresset och skydda folket mot ett ensidigt tillgodoseende af statsintresset. Detta organ är riksdagen, som alltså har den dubbla uppgiften att vara både ett statsorgan och ett representativt organ.

* * *

Man skulle nu kunna fråga, om statsrättsteorier öfver hufvud taget hafva någon betydelse i den praktiska politiken och särskildt för frågan om kvinnans rösträtt. Jag svarar härpå, att ju rakare vägar man använder, desto raskare når man målet och att mycket vore vunnit, om politiken i allmänhet och den politiska kvinnofrågan i synnerhet kunde slippa ifrån träldomen under slagord, som endast bringa den i misskredit, hvilket ovillkorligen blir fallet med ord, som man endast till hälften förstår eller hvilka — liksom talet om de mänskliga rättigheterna — grunda sig på föråldrade teorier. Den nu nämnda fördelen är dock, om jag så får uttrycka mig, af mera negativ och intellektuell art. En långt betydligare vinst skulle kunna tillföras vår sak, därigenom att kvinnorna lärde sig att medvetet grunda sitt rösträttssträfvande på den uppfattning, som icke blott har den moderna vetenskapen för sig, utan också står i samband med både en sund fosterlandskärlek och med det innersta af kvinnans väsen. Och en sådan uppfattning gifver oss ovillkorligen läran om den moderna rättsstaten med dess kraf på de enskilda intressenas underordnande, icke undertryckande af samhället. Vi ha redan sett, hur *svensk* denna uppfattning är, men jag skulle också vilja betona, att den särskildt tillfredsställer kvinnans behof af själfupoffring. Hur »emanciperade» och »avancerade» vi »rösträttskvinnor» än må

vara, är jag dock öfvertygad om att vi äro tillräckligt kvinnor, för att tjänande skall ligga vida mera för oss än maktutöfning och pliktuppfyllelse mera än krafvet på rättigheter. Det är godt, att så är, ty just olikheterna mellan mannens och kvinnans sjäslif utgöra en borgen för att kvinnan äger ett tillskott af nya värden att skänka samhället. Men här är det ju fråga om plikt och tjänande i förhållande till det stora hem, som kallas staten, och den som kräfver delaktighet i denna fosterlandets tjänst, bör också besinna, att han eller hon därigenom förklarar sig i stånd att bära sin andel af ansvaret för statens väl. Ty om ock den svenska författningen undergått många förändringar sedan storhetstiden, så kvarstår dock alltjämt statens behof af offervillig tjänst under allvarlig ansvarsförpliktelse. Det kan därför var skäl i att icke endast klaga öfver statens försummelse, när det gäller att ge oss hvad vi begära, utan att också fråga oss själfva, om vi äga den medborgarkänsla och det intresse för det allmänna, som kräfves, för att kvinnans rösträtt skall kunna bli till *nyttja för staten*.

Men rösträtten har ju enligt den moderna statsläran också en annan uppgift, den att utgöra en förmedling mellan de enskilda intressena och statsnyttan, att genom att tillföra statsarbetet så många krafter som möjligt göra detta, såsom man sagt, »till ett fullkomligt uttryck för den nationella egenarten» och hindra uppkomsten af sociala orättvisor. Icke kan det nu med sanning sägas, att statslifvet ger ett verkligt uttryck för nationell egenart, så länge hälften af medborgarne äro uteslutna från allt inflytande därpå. Och den sociala orättvisa, som alltid blir följderna af ett dylikt uteslutande, är för kvinnorna kännbar nog. Jag har härvid ett färskt exempel att tillgå. Det gällde för kort tid sedan i Andra kammaren den del af läroverksreformen, som rörde kvinnornas lönefråga, lönerna till de 72 lärarinneplatser, som vid de föreslagna 24 samskolorna skulle komma att inrättas. Vidlyftigt och uttömmande hade man debatterat docenternas och extra lärarnes ställning till reformen, men lärarinnornas lönefråga afgjordes mellan kl. $\frac{1}{2}$ 2 och $\frac{1}{2}$ 3 på natten och på det sätt, att utskottets förslag segrade, detta förslag, enligt hvilket lärarinna skall ha hälften i lön mot adjunkt och första lärarinna mindre än hälften mot rektor, ehuru tjänstgöringen i det allra närmaste är densamma! På samma sätt kommer det väl att gå med de kvinliga seminariadjunkterna hvilkas, lön

enligt utskottets förslag skall sänkas för att bidra till höjandet af de manliga adjunkternas! *) Kvinnor, anställda i post och telegraf skulle säkerligen kunna rikligen komplettera mina uppgifter om orättvisa i fråga om löner, för att icke tala om hvad gifta kvinnor skulle kunna säga — om de ville.

Jag vill nu icke påstå, att dessa orättvisor skulle vara något uttryck för mannens lust att förtrycka; snarare bevisa de den kända satsen, att man icke gärna bryr sig om att beifra andra lidanden, än dem man själf är utsatt för. Men i så fall är mannen icke heller ensam i stånd att representera kvinnans intressen, utan kvinnan måste taga sin sak i egen hand, om icke samhället i sin helhet skall bli lidande på de orättvisor, som drabba henne.

* * *

Statens, fosterlandets intresse i främsta rummet, med underordnande, men visst icke undertryckande af kvinnans egna intressen — så lyda de principer jag skulle vilja uppställa för kvinnornas rösträtts-sak. Men fasthållandet vid dylika principer kräfver ett arbete, som endast solidaritetskänsla och kärlek kan ingifva. Å ena sidan solidaritetskänslan med vårt eget släkte, med kvinnorna, hvilkas rika utvecklingsmöjligheter under den nuvarande regimen så ofta undertryckas eller dragas åt orätt håll. Men å andra sidan också en fosterlandskärlek, som icke får bli mindre, därför att ännu många tillfällen att göra den kraftigt gällande, äro oss förnekade.

Lydia Wahlström.

— * —

Andalusiska diktare.

För något öfver ett år sedan hade jag tillfälle att i Dagny meddela några öfversättningar efter anonyma författarinnor inom Spaniens litteratur. Det är äfven denna gång några okända spanska diktare jag önskar presentera, men de dikter, af hvilka jag nu går att meddela några tolkningar, tillhöra en genre, där anonymiteten är regel: de tillhöra nämligen den s. k. folkdikningen, den

*) Se »seminarieadjunkternas aflöning» under rubriken *Beslut vid 1904 års riksdag* i detta häfte.

som uppstått inom de klasser man plägar beteckna som obildade och hvilken länge bevarats endast genom muntlig tradition.

Bland de skatter af poesi, hvilka i olika länder upptecknats från folkets läppar, intages ett framstående rum af den andalusiska folkdiktningen. Denna är till sin karaktär tämligen olik den nordspanska, hvilken hufvudsakligen består af romaner om Cid, om Roland och om andra nationalhjältar, eller den kataloniska, som till stor del består af helgonlegender. Den andalusiska folkdiktningen är sällan episk, den är lyrisk — eller kanske rättare sagdt epigrammatisk. I helt korta, oftast fyrradiga dikter — kallade »coplas» — med assonansrim och tämligen oregelbunden rytm får ett lekande infall eller en moralisk betraktelse, en kärlekssuck eller en naiv religiös fantasi sitt ofta synnerligen pregnant uttryck. Koncentration är en egenskap, som i allmänhet icke utmärker den spanska vitterheten; särskildt i senare tiders spanska prosalitteratur blir man ofta afskräckt genom en mångordighet, som tyder på att i detta soliga land man icke precis är genomträngd af känslan att tid är pengar. Men i dessa andalusiska »coplas» måste man ofta beundra den konst, som inom fyra korta rader lyckats sammantränga så mycket innehåll.

Det är ur en af *Fernan Caballero* (*nom de guerre* för den spanska författarinnan Cecilia Böhl von Faber), på 1850-talet utgifven samling »*Cuentos y Poesias populares andaluces*» som jag utplockat ett antal af de dikter, hvilka genom innehållet eller formen — t. ex. genom den feminina formen af ett adjektiv, som den diktande tillägger sig själf — angifva sig såsom författade af kvinnor.

Somliga af dessa små coplas uttala en lefnadsfilosofi, som man anar blifvit vunnen genom egen dyrköpt erfarenhet:

Gift dig ej med en gubbe
för att han pengar har!
Pengarna försvinna —
gubben har du kvar!

Andra låta en skymta en liten historia ur hvardagslifvet:

Båd' svägerskor och svärmor
förtala mig, stackars flicka!
Men hvarför grunla det vatten
man ändock måste dricka?

I de mångtaliga kärleksdikterna röjer sig ofta ett naivt och målände behag.

Sänd mig ej pappersslappar,
 ty läsa jag ej förstår.
 Sänd mig dig själf min älskling,
 att jag dig kyssa får!

*

Min älskade, min älskade,
 kära vännen lill,
 ögonlocken hindra mig
 att se dig så mycket jag vill!

*

Jag älskar min far, jag älskar min mor,
 som man ju bör och skall,
 men möter jag min hjärtanskär,
 då mister jag sansen all.

*

Mörk är min älskling,
 mörk till hy och hår,
 och mörk är den goda jorden,
 där säden yppig står.

*

När dina ögon mig följa,
 tittar jag ned på min kjol,
 ty dina blickar mig blända
 mera än sommarens sol.

*

Om du vill hälsa på mig,
 så kasta bröd åt hunden!
 Ty mor min sofver så lätt
 som haren i morgonstunden.

Sorgsna små visor finner man ock emellanåt:

Tro ej jag är glad i hågen,
 fast du mig sjunga hör:
 Jag är som den lilla fågeln,
 som sjunger, när han dör.

I andra tar den sköna en kallsinnig eller smått gäckande
 ton mot den suckande beundraren:

Mig behaga ej tårar,
 det säger jag dig, min vän!
 Mig behaga handlingar;
 sådana höfves det män!

*

Din mor går och säger,
att en drottning förtjände du få;
som jag nu inte är drottning,
så tänker jag låta dig gå!

Somliga vända sig med sitt gäckeri mot männen i allmänhet:

En man såg jag gråta
vid tröskeln till sitt hem —
ty tänk: äfven män kunna gråta —
när tobak fattas dem!

Jämte *coplas* förekomma ett slags sjuradiga dikter, kallade *boleros*, hvilka äro afsedda att sjungas till den likanämnda dansen. Den dansande rytmen i dessa *boleros* lämpar sig särdeles väl för de andalusiska *señoritas'* små spotska utfall, och man tycker sig se blänket af svarta, spefullt leende ögon i strofer som dessa:

Jag gick till en smedja
och sade till smeden: Du skall
mig göra en älskare
af finaste metall.

Han svarade mig: Ej kan
så särdeles fin den vara,
om det skall bli en man!

*

En vacker och grann officer
en dag mig suckande sade,
att vunne han ej min kärlek,
i grafven det honom lade.

Två ting jag vet för visst:
Att ej jag honom älskat,
att ej sitt lif han mist.

I nedanstående bolero finnes intet i formen, som anger, att den är diktad af en kvina. Jag återger den, i det jag öfverlämnar åt mina läsare att afgöra huruvida *innehållet* tyder på en kvinlig författare, eller om vi måhända böra låta männen ha äran af densamma:

Trohet och fågel Fenix
äro de under båda,
om hvilka alla tala,
men ingen än fått skåda.

För min del jag säger för sant:
Jag ärnar ej göra mig möda
att bli med dem bekant!

Alla boleros ha dock ej denna muntert uppsluppna ton,
det finnes sådana af ett vekt, allvarligt innehåll:

Min kärlek, älskade make,
är skuggan lik,
som ju mer den från ljuset fjärmas,
blir mera full och rik.
Ty frånvaro är den fläkt,
som släcker den lilla lågan,
men lif den stora väckt.

Din bild uti mitt hjärta
så väl jag gömmer,
att alltid, när jag sofver,
det är om dig jag drömmar.
Och när jag vaknar,
jag tänker: Än vill jag drömma!
Ty drömmen jag saknar.

Du kallade mig en fjäder,
mig skylde för flyktigt sinn',
men om jag är en fjäder,
så är du himmelens vind.
Och vet: en fjäder
är alltid still, om icke
den röres af ett väder.

Till en blyg ungersven riktas i följande rader en anmaning:

Du ser på mig, jag ser på dig,
du tiger, jag tiger också.
Så få vi väl stå och se på hvarann
mång' hundra år, vi två.
Ty det jag dig säga vill,
att om du dig ej förklarar,
så ämnar jag stå still.

En afgjord misstro till det manliga släktets beständighet ut-
trycka åtskilliga andalusiska damer i sina utgjutelser:

Ett slott jag ämnar byggå
på spetsen af en nål;
mer stormar skall det dock tåla
än hvad din kärlek tål!

*

Om än så dyrt de svärja,
tro aldrig männen, o kvinna!
På det allra minsta altar
två ljus åtminstone brinna!

*

Din kärlek var lik
 en mosquito, Juan:
 den stack, väckte smärta,
 surrade och försvann.

*

Din kärlek hade du fäst
 bara med knappnålar fast:
 om snart du gaf mig din kärlek,
 du glömde mig ock med hast.

På tjurfäktningarnas blodiga scener och på det röda kläde,
 med hvilket picadorerna locka tjuren efter sig för att hindra honom
 att anfalla toreadoren, hänsyfta dessa rader:

Din kärlek är lik tjuren:
 hvart man den lockar, den går.
 Min kärlek är lik klippan;
 där den är rotad, den står.

Andaluserna med sitt lätta, muntra lynne äro icke så bi-
 gotta som det öfriga Spaniens inbyggare äro kända för att vara,
 och om än religiösa sedvänjor och helgonåkallanden spela en ganska
 stor roll i deras dikter, förefaller det dock, af dessa att döma,
 som om den hufvudsakliga anledningen till kyrkobesöken skulle
 vara det utmärkta tillfälle man där har att byta ögonkast med
 sin hjärtanskär.

När jag i kyrkan går
 och dig där icke ser,
 då önskar jag mässan vore
 ett Credo och ej mer.
 Men när jag går i kyrkan
 och dig där skåda får,
 då önskar jag, att mässan
 ville räcka ett år!

*

Jag törs ej gå i kyrkan,
 förty jag är så blyg;
 där står ju Poquito
 och ser på mig i smyg.

*

Min make, ack, hvad tjänar det till
 att vi i mässan gå?
 Du ser på mig, jag ser på dig,
 vi höra alls ej på!

*

Den kärlek, som jag ägnar
 åt dig, jag biktat har,
 och min biktfar har sagt mig,
 att ingen synd det var.

Om denna gång biktfadern visat sig öfverseende, så torde det vara mera tvifvelaktigt hvad han skulle ha sagt om en annan ungmös utgjutelse i nedanstående copla; antagligen skulle han ha påpekat för henne, att hennes tillerkännande af segerpalmen åt kärlekens apostel väl i och för sig själf vore riktigt men kunde misstänkas framsprunget ur för kyrkan ej fullt acceptabla grunder.

Sankt Antonio bär Jesusbarnet,
 Sankt Domingo bär sin stjärna,
 men Sankt Johannes bär palmen —
 Förstår ni min mening — så gärna!

Sankt Antonio är ett i Spanien mycket populärt helgon — d. v. s. inte den stränge Sankt Antonio, som bodde i en öken i Egypti land och kämpade väldeliga mot den onde och hans frestelser, utan den mera gemytliga Sankt Antonio af Padua, som plägar afbildas ibland med Jesusbarnet i sina armar — med anledning af en vision han berättas ha haft — ibland med en liten gris vid sina fötter, det senare hänsyftande på legenden, att detta helgon på sina vandringar åtföljdes af en tam liten gris, som med sin pinglande bjällra om halsen förkunnade sin herres ankomst, då han, såsom det anstår en helig man, gick omkring och tiggde sitt bröd. Sankt Antonio är icke ett af dessa exklusiva helgon, som bara ha sin lilla specialitet och som det därför ej lönar sig att komma ihåg annat än när man t. ex. brutit sitt ben eller skall ge sig ut på sjöresa: Sankt Antonio kan man vända sig till för lite af hvarje. Och en obegränsad tillit till hans makt och omfattande hjälpsamhet visar den ungmö, som sålunda anropar honom:

Välsignade Sankt Anton,
 om tre ting jag ropar dig an:
 om frälsning, om pengar
 och om en liten man!

Icke minst tilltalande bland dessa små andalusiska dikter äro de näpna vaggvisorna, än lekande behagfulla, än fyllda af innerlig känsla. Somliga af dem ge en liten genrebild, påmin-

nande om vissa af fjorton- och femtonhundredatalens naiva religiösa målningar.

När jungfru Maria sydde
tröjor och lindor små,
hvad tårar af kärlek och lycka
fölla på sömnaden då!

*

Marias lille gosse
har ingen vagga, han!
Men pappa gör nog honom en,
ty pappa är timmerman.

*

Vid paradiset's portar
säljas kängor små
åt alla de små änglar,
som barfota gå.

*

Gråt inte mera barnet mitt,
gråt ej, men somna åter,
ty änglarna skynda bort från din bädd
att slippa se hur du gråter.

*

Alla små barn, som sofva,
Gud gifve dem frid!
Alla mödrar, som vaka,
Gud styrke dem därvid!

*

Mitt hjärtebarn, att se dig sjuk,
det skär likt ett svärd igenom mitt bröst.
Jag ville dig sjunga till ro och sömn,
men gråten kväfver min röst.

*

Sof, lilla vän, gråt inte mer,
gråt ej i vårt elände!
Ned till oss Guds moder ser,
hon som smärtorna kände.

*

*

*

De visor i Fernon Caballeros samling, hvilka tydligen äro diktade af kvinnor äro, skulle jag tro, ej mycket färre än de, hvilka påtagligen äro författade af män, hvarjämte naturligtvis

finnes ett stor antal i fråga om hvilka ej kan afgöras, om de leda sitt upphof från män eller från kvinnor. När man ser huru stor insats de svartögda andalusiskorna gjort i sitt lands poetiska alstring, tränger sig ovillkorligt den tanken på en: Ha ej männe kvinnorna en stor andel också i andra länders folkdiktning?

Hos de forntida germaniska folken var det kvinnorna som bevarade stammens skatt af sånger och sägner; är det icke sannolikt att kvinnorna också diktat en stor del af dem? De germaniska sagorna bevara ju minnet af högt ansedda skaldinnor, såsom Velleda.*) — Några af Sveriges vackraste lyriska folkvisor gifva uttryck åt kvinnors känslor och äro säkerligen diktade af kvinnor. Så t. ex. »Allt under himmelens fäste» (hvars andra vers har: »han lofte vara mig trogen»), »Om dagen vid mitt arbete» och den skälmiska »Hvad jag har lofvat, det skall jag hålla» («den tredje, han skall bli min lilla vän»). I berättande dikter framgår ju sällan tydligt, om de diktats af en man eller af en kvinna. Flera af våra episka folkvisor göra dock, synes det mig, ett afgjordt intryck af att vara diktade af kvinnor. Så t. ex. den gripande och sällsamt melodiska: »Det var två ädla konungabarn». Det är särskildt ett ställe — det där den unga flickan hittar på en förevändning för att bli af med den lille brodern och få gå ensam ut i trädgården — som alltid på mig gör ett starkt intryck af att detta måste en kvinna ha diktat:

Min broder han är så liten och ung,
han kan så litet förstå,
han rycker upp rosor med rötter
och låter liljorna stå.

* : *

För ett par år sedan skref en tysk professor i en tysk tidskrift en uppsats om spansk poesi i Sydamerika och anförde därvid en hel del små dikter, hvilka, för så vidt jag af hans öfversättningar kan döma, tyckas vara identiska med några i Fernan Caballeros samling förekommande. Dessa andalusiska folkdikter tyckes emellertid den tyske forskaren ej känna till, enär han anför de af honom öfversatta dikterna som bevis på att Sydamerika, hvilket i allmänhet anses i konstnärligt och litterärt hänseende ha skänkt mänsk-

*) Om ett af nutidens ociviliserade folk, Kamtschaktas-Invånare, berättar Herbert Spencer, att det är uteslutande kvinnorna, som dikta stammens sånger.

ligheten så ytterst litet, dock ägt en själfständig poetisk alstring. Denne professor yttrar angående vissa af de dikter han citerar ungefär följande: »Det förefaller ju, som om åtskilliga af dessa verser skulle vara diktade af kvinnor. Men vid närmare eftertanke finner man, att så ej kan vara förhållandet, ty på samma gång som här skämtas med männen och deras små brister, röjer sig i dessa dikter en viss omisskännlig ömhet för det manliga släktet; där skymtar fram — midt i allt gäckeri — en viss liten svaghet för männen».

Sålunda — om i en dikt röjer sig en viss svaghet för männen, blandad med en viss benägenhet för att retas med dem — då kan omöjligt en kvinna ha något att göra med den!

Skall man inte vara en tysk professor för att skrifva någonting sådant?

Anna M. Roos.

—*—

Från feriekurserna i Jena.

När dessa kurser först började anordnas för omkring 10 år sedan voro deltagarne ej flera än 15 à 20. Sommaren 1903 räknade man till 350 deltagare af de mest olika nationaliteter. Där funnos amerikanare, bulgarer, skandinaver och greker, engelsmän och tartarer, holländare och ryssar, schweizare och italienare. Året förut lär där t. o. m. förekommit japaneser. Och den som ett annat år kommer till Jena, kan möjligen påträffa representanter för ännu mer exotiska folkslag. Öfvervägande antalet var naturligtvis tyskar, och utaf dem mest manliga deltagare.

Kurserna äro egentligen afsedda för lärare, men äfven för andra erbjuda de mycket af intresse. Det gafs kurser i franska, engelska och tyska språken. För den som vill lära sig helt enkelt tala tyska, vill jag emellertid icke tillråda att deltaga i de tyska språkkurserna, emedan jag anser dem för dyra i förhållande till den nytta man har af dem. De kosta nämligen 30 Mark. Och så äro de inte anpassade som talöfningar utan äro mer som föreläsningar om själfva språkets natur, mycket intressanta för öfrigt. Öfningar förekommo visserligen någon gång, så att man t. ex. fick beskrifva en tafla man såg. Den mening man då kunde åstadkomma, förbättrades och polerades af läraren, så att den

skulle med minsta möjliga ord ge en träffande, åskådlig och karaktäristisk bild af det sedda.

Äfven finns en tysk språkkurs för *nybörjare*. Den är på sitt sätt utmärkt men ger också oss, svenskar, för litet. Vi läsa ju i våra skolor rätt mycket tyska och förstå tillräckligt för att tillägna oss och njuta af litteraturen, äfven om vi ej ha någon öfning i konversation. För att öfva sig häri bör man obetingadt inackordera sig i en bildad familj och där prata flitigt samt möjligent ta några privata lektioner.

Så kan man följa några af de andra billigare kurserna till 5 å 10 Mark i de ämnen som intressera en. Man har att välja på litteratur, historia, antik konst, konsten i hemmet, flickors uppfostran, barnets psykologi, filosofi, nyare religionsströmningar etc.

Inskriftningsafgiften är dessutom 5 Mark. Äfven i matematik, nationalekonomi, didaktik etc. gafs föreläsningar. För geologer lär trakten kring Jena och hela Saaledalen vara särdeles intressant. Geologiska exkursioner höra också till kursen.

I alla ämnen föreläste framstående lärare, de flesta professorer och docenter vid universitetet, alla kända som frisinnade och toleranta. Men i kvinnofrågan märkte jag, att tyskarna voro långt efter oss. Där diskuterades saker, som ingen talar om hos oss mera, emedan de äro utagerade för flera år sedan. Jag vet inte om det är så i Jena, men i Heidelberg lär en kvinlig kemist nekats att studera kemi, därför att »det inte fans särskildt rum för damer».

Naturligtvis är det inte möjligt att lära så ofantligt mycket på dessa 14 dagar. Men, som professor Rein yttrade i sitt hälsningstal, det är håller inte meningen att direkt inhemta så mycken lärdom, utan afsikten med dessa kurser är att ge impulser till fortsatt själfstudium, och att genom umgänge och tankeutbyte med personer af olika lynnen och uppfattning låta en mottaga och meddela nya intryck, rikta sin tankesfer och sitt lif med nya idéer och nya erfarenheter, hvilka sedan kunna bli, om icke till annat, så till ljusa och glada minnen. Jag tror att där årligen slutas många vänskapsförbindelser, som ibland också tillknytas med ännu fastare band.

Vid flere andra tyska universitet har man börjat anordna sommarkurser. Så i *Greifswald*, *Königsberg*, *Marburg* m. fl. Men *Jena* drar fortfarande de flesta åhörarna. Det är många samverkande orsaker härtill. Jena ligger i en vacker trakt. Saale-

dalen är ju bekant för naturskönhet. Redan kejsar Karl V, när han såg Jena vid platåranden, liknade det vid ett »ett litet Florens». Den *gamla* staden är intressant med många ålderdomliga hus och trånga, krumma gator att ströfva omkring på. Goethe brukade kalla Jena: »das liebe, närrische Nest». En *ny* villastad klättrar uppför höjderna, och en myckenhet af grönt ger den ett täckt utseende. Numera har Jena tillsammans med sin förstad på andra sidan floden, Wenigen-Jena, c:a 25,000 innevånare. Förr var det en befästad stad, men vallgrafvarna äro längesedan utfyllda, murar och torn raserade. Det sista sopades bort af Napoleons kanoner, som också stucko flere hus i brand. Ett enda torn fins kvar, det är Johannisturm med stadsporten, Johannistor. Ofvanför denna finns en balkong, dit man i den gamla, goda tiden förde de kvinfolk, som talade illa om sina grannar, för att de skulle stå där och visas för allt folket.

Innevånarna äro enkla, naturliga människor. Man går tidigt till sängs. Portarna stängas redan kl. 9. Och om man som främling tillåter sig att vara ute senare, får man en ofantlig portnyckel, som är ganska besvärlig att föra med sig. Men så är folk också tidigt i rörelse, redan kl. 5— $\frac{1}{2}$ 6.

Lefnadskostnaderna äro billiga. I en Frau Hellyvichs pensionat fick man fin och treflig inackordering för 25 M. pr vecka, och *god* mat, hvilket långt ifrån alltid är fallet i Tyskland.

Lifvet i Jena är otvunget och gemytligt. På torget och i gathörnen träffar man på pojkar, som på halster steka »Bratwurst», som osar förskräckligt men smakar mycket bra. Vid alla utvårdshus rundt om Jena förekommer också denna Bratwurst, som lär vara en äkta thüringsk folkrätt. För 10 pf. kan man själf få steka sin korf, om man har sådan med sig, och då får man servis och bröd på köpet. Ett af dessa utvårdshus ligger högt uppe vid »Fuchsturm», en kvarleva efter en gammal borg. Namnet har samband med studentlifvet. »Fuchs» kallas nämligen den nyinskrifna studenten, och han är skyldig att göra allt hvad de äldre befalla honom. Om de säga åt honom: drick, måste han dricka, och om de säga: sof, måste han sova. Öfverallt måste han lyda, utom på ett enda ställe, och det är i »Fuchsturm». Där kan *han* befalla de äldre, och då måste *de* lyda *honom*. Det är ingen som vet hvarför det är så, men alla underkasta sig denna oskrifna lag.

Studenter såg jag endast få. De hade ju ferier. Men de

som voro kvar, rymdes vid ett långt bord utanför »Burgkeller», och där suttu de och drucko öl och sjöngo midt på blanka förmiddagen.

På lördagen är det lifligt på torget. Då spelas det från rådhustornet för torgfruarna. Utanför rådhuskällaren slår man sig ned och dricker ett glas vin, medan man hör på musiken och ser på folkhvimlet. Tjänstflickorna gå alla barhufvade och bära sina korgar på ryggen. Vi hade också tillfälle att vara med om de för det tyska umgängeslifvet typiska s. k. »kommerserna». Man placerade sig vid småbord, och omväxlande höllos tal och sjöngs unisont visor till muntra melodier, allt medan biersejdlarna flitigt anlidades. Och på studentmanér var det en »ledare», som med sitt »silentium» gaf order före hvarje sång: »Das Lied steigt», och när den skulle sluta ropades: »Das Lied fällt».

Det hörde flere samkväm till kursprogrammet. Vid det första, som kallades »Eröffnungsabend», kom man genast in i en gemytlig stämning genom en s. k. presentation, som enligt gammal sed tillgick så, att hvar och en i tur och ordning steg upp och sade sitt namn och hemvist. Därvid upptäcktes, att där voro rätt många skandinaver. Alla främlingar ombådos att till nästa samkväm prestera någon sällskapsunderhållning, typisk för hvarje nation. De flesta sjöngo sina nationalsånger. Men skandinaverna hade lyckats hopbringa kostymer, så att en Vingåkersdans kunde gå af stapeln, som väckte enorm anklang och applåderades ursinnigt. Och det var ganska lustigt att i det främmande landet se Skansens runor förda med den äran. Sedan vidtog allmän dans, och det var ett virrvarr af tysk, österrikisk och engelsk vals. Men en hederlig svensk vals kunde ingen. En grek, som anhöll att få dansa, kunde jag alltså tyvärr icke komma öfverens med. Därför råder jag dem, som ännu sig dit, att i tid lära sig tysk vals.

I och omkring Jena ligga platser, vid hvilka minnen fästa sig, historiska, litterära eller mytiska. Vi besågo slagfältet, där Napoleon segrade 1806, från samma höjd, där han lär ha slagit upp sitt tält, medan han ledde denna strid, som blef ett så afgörande nederlag för tyskarna, men som också väckte dem till inseende af nödvändigheten att ena sig. Och från den tiden datera sig de första Burschenschafts-förbunden, som hade till mål Tysklands enhet. I Jena och på flera ställen finnas vackra minnesmärken öfver dessa föreningar, som sedan slog så djupa rötter

hos Tysklands ungdom, att de till sist kunde ställa sitt Sedan som upprättelse för Jena.

Kursdeltagarna fotograferade sig tillsammans i Schillergarten, där skaldens byst med de tärda, förändligade dragen står under lummiga akacior på den plats, där han diktat flera af sina stor-slagna dramer. Där bredvid står ett stenbord, vid hvilket Goethe och Schiller suttit många gånger och utbytt tankar, som voro betydelsefulla för deras vänskapsförhållande. Goethe har själf erkänt, att han har Schiller att tacka för mycket, att han, själf icke längre ung, genom Schillers ungdomliga sinne och nya syn på tingen upplefde en andra ungdom och fick inspiration att åter producera, däribland mycket af det bästa han gifvit.

Vid universitetet verkade Schiller flera år som professor. Hans första föreläsning samlade så mycket folk att salen ej rymde alla, som ville åhöra den, utan hela auditoriet måste tåga utför gatan till Griesbachska huset, där en större sal uppläts. Schiller var mycket afhållen af studenterna och utöfvade på dem stort inflytande, som visade sig i deras seders förfinande och dämpande af deras öfvermodiga uppträdande. Samtidigt vistades där män, som bröderna Schlegel, Schelling, Vilh. von Humboldt och flere andra, som också en mängd namnplåtar öfverallt på husen utvisa. Det var den tiden, som Jena utgjorde hela den bildade världens medelpunkt tillsammans med det närliggande Weimar, där den upplyste storhertigen Carl August förstod att samla omkring sig alla genier och idkare af vetenskap och konst. Det är alltså lysande traditioner Jena har att lefva på.

I Wenigen-Jena besågo vi Schillerkirche, så kallad emedan Schiller där vigdes vid Charlotte von Lengefeld. Därifrån vandrade vi till Kunitzburg på samma väg, där den händelse lär ha timat, som inspirerade Goethe till dikten Erbkönig. Vid en krökning af vägen mötes man af en kolossal staty af Erbkönig, liksom trädande fram ur klippan, med krona på hufvudet och i fladdrande hvita draperier, likt ängens lätta dimmor, medan bäcken sorlar sakta och videträden susa, grå och knotiga.

Kunitzburg har äfven en mera prosaisk ryktbarhet; man får nämligen där en slags »Eierkuchen», som likna strufvor och äro mycket mäktiga, men som man nödvändigt måste äta, innan man lämnar byn.

Jenabornas stolthet är också den präktiga Offentliga Läsehallen, där tillträde hela dagen är fritt för en hvar. Den är

donerad af en stor fabriksfirma, Carl Zeiss stiftelse, tillverkare af optiska glas.

Jena är vidare en lämplig utgångspunkt för utflykter i Thüringen. Vid Dornburg har man en härlig utsikt öfver den slingrande Saalefloden, hvars höga stränder äro kantade med ruiner af borgar. På slutningarna ligga byarna kringströdda, med de små grå husen, alla lika hvarandra, tätt sammanträngda kring kyrkan. Vid Schwarzburg har man en vid öfverblick öfver Thüringens mörka, skogklädda höjder och dalsänkor, och nere i djupet syns Schwarzas smala strömfåra. Hvad man saknar är sjöar, men i stället ser man mjuka vidsträckta ängar med den mest förtjusande grönska, där de skygga rådjuren tidigt om morgnarna våga sig fram för att beta.

Jag hade den gången sällskap med en finska, och vi hade tre timmars promenad till Blakenburg. Trots den charmanta chausseen blefvo vi ganska trötta, och det blef mörkt, innan vi nådde fram till stationen. Vi upphunnos på vägen af en ung rheinländare, som vi kommo i samspråk med, och som blef mycket smickrad af att vi rest ända från höga Norden för att lära hans språk, och vi kände trots mörkret igen på den patetiska rösten att det var han som nyss vid middagen på »Hotell zum weissen Hirsch» talat för »das Vaterland» och för »Vater Rhein».

Vid afskedsfesten, som hölls innan kursen upplöstes, höllos entusiastiska tal för Tyskland och kursen, för lärarna och »kursarne», och sedan hördes vår rheinländares röst utbringa ett begeistradt »hoch» för de främmande kursdeltagarna, med särskildt sympatiska ord för Suomi och Thule.

* * *

Tiden för kurserna i Jena är alltid de första veckorna i augusti. Prospekt fås genom *das Sekretariat der Ferienkurse*, som också lämnar anvisning på bostad och inackordering.

Vid inskrifningen erhåller man en s. k. »Wochentafel», hvars ena sida anger arbetsordningen, och den andra utgör program för förströelserna.

Flera olika lokaler äro upplåtna för kurserna såsom högre flickskolan, pedagogiska seminariet, botaniska, fysiologiska, zoologiska, arkeologiska instituten, hvarför flera kurser kunna afhållas samtidigt. Föreläsningarna börja kl. 7 på morgonen och fortgå till kl. 7 e. m. med endast 2 timmars afbrott mellan 1—3, den

vanliga middagstiden i Tyskland. Det är alltså tillfälle för den som så önskar att arbeta flitigt. Ett aber för dessa är emellertid att det blir ganska dyrbart, emedan för hvarje ämne är särskild afgift 5, 10 å 12 Mark, något som jag hört icke skall vara fallet vid några af de öfriga tyska feriekurserna, där man däremot lär erlægga en viss afgift i ett för allt, och sedan får åhöra allt hvad man önskar.

Kurserna omfatta 5 hufvudafdelningar: naturvetenskapliga, pedagogiska, historiska, teologiska-filosofiska, konsthistoriska och språkkurser.

Ett utförligt program, som erhålles först vid ditkomsten, ger en orienterande öfversikt af innehållet för hvarje särskildt ämnes behandling med litteraturhänvisningar, så att man kan förbereda sig till de diskussioner, som särskildt inom den pedagogiska afdelningen, erbjuder tillfälle att framlägga erfarenheter från olika länder.

Eftermiddagarna användas till promenader i omgifningarna, än i spridda grupper än i samlad trupp, aftågande från Johannis-tor under infödingarnas beskådande.

Söndagarna tagas i anspråk för längre färder, då man delar sig åt olika håll t. ex. litteraturmänniskorna till Weimar, geologerna till Saalfeld och öfriga »indifferentia» till Schwarzburg och tvärtom. Det står för öfrigt hvar och en fritt att sluta sig till hvilken afdelning som helst. »Ledaren» ombestyr söndagsbiljetter till billigt pris och den gemensamma middagen blir icke näller dyrbar. För öl och vin betalas särskildt efter hvars och ens val.

R. S—m.

—*—

Litteratur.

Lydia Vik. En själs historia af *Hilma Angered Strandberg*.

Om det öfver hufvud taget är ett vanskligt företag att söka komma till botten af en själs förborgade djup, underlättnar förf. till Lydia Vik inte upptäcktsfärden för oss. Vägen dit går genom ett töckenhaf, jämfördt med hvilket polartrakternas dimmor måste te sig som klara solskenet. En och annan kontur skönjer man

dock och det är med dess hjälp man får försöka kartlägga terrängen.

Lydia Vik är allt ifrån sitt inträde i den sammansatta värld, som kallas vår, en varelse olik alla andra. Opposition mot det bestående präglar hennes väsen ifrån det hon som litet barn förhåller sig kritisk till den religiöst-svärmiska moderns bibelutläggningar och hellre flyr till fadern, med hvars konstnärsgemüth hennes eget är närmare besläktadt. Men äfven här stöter hennes frihetsträngande unga själ mot en öfverstiglig mur. För presidenten Viks dotter, äfven om familjens förhållanden göra det aldrig så nödvändigt för henne att söka försörja sig själf, passar det ej att bli skådespelerska, och så ser Lydia sina framtidsdrömmar upplösas till intet inför den nyktra verkligheten.

Och blifven föräldralös, ter sig lifvet för den fattiga och beroende flickan ej gladare. Hennes stolta unga nacke är nu under oket. Som sällskapsdam hos en högadlig gammal grefvinna finner man henne begrafven på ett gammalt gods, där allt går efter klockslag, där tiden liksom står stilla, och dit ej en fläkt af det nya tränger in, en kvarleva från l'ancien régime med hundraårigt dam öfver sinnen och åskådningar. Men den dag måste ju komma då Lydia skall spränga de sju inseglan och bryta sig ut ur det sofvande slottet. Hon får tag i en bok — beslagtagen för öfrigt — af en modern författare, och hon känner med ens sin andes fjättrar lossas, det blir ljus i hennes själ — Följande morgon söker hon upp den för henne alldeles obekante diktaren, som händelsevis vistas i närheten, och vid hans sida bär det nu utaf ut i vida världen mot ljusare, friare rymder.

Egentligen är den rymd, där Lydia hamnar, inte så vidare strålande och inte så fri heller. Den konstnärskoloni, som emotager henne i sitt sköte, består af en samling ovanligt osympatiska och ointelligenta personager, af deras jargon och fasoner att döma, och den omisskänliga kyla, hvarmed sällskapet hälsar under rättelsen om att Lydia Vik och Måns Löfvén beslutat ingå ett fritt äktenskap, visar, att äfven bland dessa frigjorda gamla konventionella fördomar spela en ej oviktig roll. Men den revolutionära, ej bara i teori men i handling, det är Lydia. Hennes själ brinner att uträtta storverk, och *det stora* är tills vidare det att blifva Måns Löfvéns maka utan lysning och vigsel; att han icke visar någon egentlig entusiasm för saken, ja, i det stora hela dokumenterar sig som en ganska tarflig karl, ingenting afskräcker Lydia. Ett fritt äktenskap är målet, den man hon råkar finna i sin väg är medlet, och föreningen kommer till stånd.

Tyngdpunkten i denna själs historia står dock ej att finna i kärleksförhållandet mellan de två människor, som på detta numera ej alldeles ovanliga sätt funnit hvarandra. Kärleken spelar här en underordnad roll. De konflikter, som ej dröja att tära på det från början tämligen sköra band, som förenar dessa båda, ha ingenting med hjärteangelägenheter att skaffa. Nej, det

är andra slitningar som bidraga till att döda kärleken — den lilla som fans — och förbittra samlifvet.

Måns Löfvén, som med ifver tagit fatt på sitt författarskap, med föresats att skapa ett snilleverk som skall slå världen med häpnad, finner snart att den gnista, hvarpå han så säkert räknat, inte förmår tända den obefintliga fantasin. Allt strandar på en förlamande oförmåga, och det blir inte lättare för den stackars Måns då han upptäcker, att diktargåfvan icke är hans utan hustruns. En rasande yrkesafund griper honom. Förgäfves gör Lydia det oerhörda offret att samtycka till att en laglig vigsel beseglar deras förening, då han fått den föreställningen, att det skefva förhållandet, hvari de inför världen lefva, hämmar hans skaparkraft. Förgäfves döljer hon för mannen sina diktalster, frambringar dem i hemlighet i en improviserad studerkammare, hon inredt åt sig i ett förfallet utsiktstorn. Hennes öfverlägsenhet känner han ändå trycka sig som en mara, han hatar hustrun, hon föraktar mannen, och det hela hotar att sluta med vanvett eller själfmord, då hon genom en öfvernaturlig kraftansträngning återställer jämvikten. Under en stormnatt störtar utsiktstornet, som gömmer hennes dyrbara manuskript, hvilket hon vet skall skapa henne ett odödligt namn, hon räddar det i sista stund, men endast för att i nästa minut låta dess blad flyga för alla vindar — eller bränner hon det? tillvägagångssättet är något sväfvande angifvet — allt nog, hon offerar »sin lilla skötesynd» för att »rädda husets förlorade ära», som den nu åt sitt själförtroende återvunne mannen helt belåten utbrister, och härmed slutar boken.

Så ungefär är handlingen och innehållet af historien. Men fastän jag ansträngt mig att, genom frammanandet af konkreta bilder, söka få ett grepp på hufvudpersonen, måste jag erkänna min oförmåga. Den för fru Angered Strandberg egendomliga lösligt hopfogade stilen, däri det ställes så oerhörda fordringar på läsarens intuitiva aningsförmåga, har här stegrats till ett formellt själfsvåld, som ibland gränsar till det meningslösa. Man minnes hurusom denna brist på fasthet i själfva stommen äfven gjorde sig gällande i författarinnans förträffliga skildringar från den Nya världen, men då glömde man så lätt denna brist för den märg, som dessa arbeten ägde, framför allt för den brinnande själ, som man fann lefva i dem.

Äfven i hennes sista bok anar man att det ligger någonting bakom, någonting upplefvadt, verkligt, en del interiörer och skildringar äro äfven här återgifna med stor talang och träffsäkerhet, men förmågan att ge lifvets färg åt den själshistoria, förf. har velat teckna, har denna gång, enligt min mening, svikit henne.

L. D.

* * *

Syster Gertrud jämte flere berättelser af *Eliza Orzeszko*.

Det är ett kapitel ur en nunnas inre lif, som avslöjas för oss, i den berättelse, hvilken gifvit namn åt *Eliza Orzeszkos* senast utgifna arbete, och skildringen är bygd på konflikten mellan kvinnan, som söker glömska från allt, hvad hon en gång varit och ägt, och dessa minnens, liksom själfva det omgifvande människolifvets, suveräna makt öfver hennes sjäslif, en makt som inga späkningar och ingen viljekraft kan helt bryta. Framställningen är gjord med en realistisk kraft, som ej alltid kommer till synes i *Eliza Orzeszkos* berättelser, men förf. har dock knappast lyckats att i denna nunnetyp gifva något som på ett mera personligt sätt fångslar vårt intresse. Den ojämnna striden mellan asketismens lifsfientliga princip och hjärtats lif, som aldrig låter sig helt undertryckas, är många gånger förr behandlad, bl. a. i Ebers mästerverk »Homo Sum», och kanske är det till en del minnet af denna skildring, som kommer »Syster Gertrud» att något förblekna.

Den andra berättelsen »Sången» är enligt min åsikt samlingens pärla. Den talar om hur en frad sångerska på genomresa kommer till en liten torftig polsk by, på hvars värdshus hon tar in för en stund. En hjärtesorg har grusat hennes lifslycka och gjort henne likgiltig för allt, och det enda hon nu önskar är hvila och glömska. Men under det hon slumrar in i den torftiga gäst-kammaren, ser hon i drömmen hur den, hon älskat, återkommer till henne, och då hon vaknar igen till sorgen och verkligheten, hör hon ännu i sina öron den bön, han hviskat: »Sjung!» Och drifven af en omotståndlig maning går hon i den månlyusa natten fram till fönstret och sjunger ut sin sorg i gripande, himmelska toner, som snart ljuda öfver hela den lilla byn. Det är den inspirerade konstens frigörande makt, som halft symboliskt tecknas i denna scen. Människorna, som nyss voro blinda för sommarnattens skönhet, för månen på himlahvalfvet och korset, som utsträckte sina armar längst borta vid synranden, glömma sina sorger, sin trötthet, sina småaktiga intressen, sitt hat eller sin tröstlösa fattigdom inför sången, som lyfter, sonar och hugsvalar. Det lyckligt funna motivet är behandladt med konstnärlig hand och berättelsen kan ställas i jämbredd med *Eliza Orzeszkos* allra bästa.

Det samma kan också sägas om samlingens sista novell, »På skilda vägar», som mera håller sig till det verkliga lifvet, medan »Sången» tyckes ha blifvit till i en inspirationens helgdagsstund.

Det är helt visst en ganska allmängiltig erfarenhet hon gör, barmhärtighetssystemen som kommer från klostrets skyddade fristad med en döendes sista hälsning, bäfvande vid tanken på att nödgas framföra den till en förstockad världsmänniska, men i stället helt oförmodadt får blicka in i en själ, inför hvilken hon själf kommer till korta. Den lilla nunnans tankegång inför denna oförmodade, gradvis klarnande upptäckt är återgifven med en finhet, som griper och öfvertygar.

Jag vet ej om dessa tre berättelser höra till det sista, som flutit ur Eliza Orzeszkos penna. Kanske utgöra de en axplockning bland sådant, som under skilda perioder varit synligt i tidskrifter eller dylikt. I hvarje fall äro de i rikt mått förtjänta af att såsom nu skett, och i E. Weers kända utmärkta tolkning, införlivas med vår litteratur. F. E.

* * *

Dit Folk skal være mit Folk. — Karen Jürgens til Egtved af *Laura Kieler.*

Det sorgliga skådespelet af ett litet tappert folk, genom våldsmakt inkorporerad med ett stort rike, som gör allt för att utrota dess nationella och språkliga egendomligheter, har ofta inspirerat skaldar och författare. Äfven främmande lyror ha strängats för att besjunga den fosterlandskärlek och själfuppoffring, som den svagare parten utvecklat i sådana strider; vi behöfva blott erinra om Snoilskys glödande sånger till Polen, för att taga ett exempel, som ligger oss nära. Men då den egna nationalkänslan dag för dag såras af våldets öfvergrepp eller minnet af den ojämna striden ännu lefver i allas hjärtan, då först framspringa dessa dikter och skildringar, som väcka gensvar hos ett helt folk, och som redan från sin födelsestund synas bestämda att fortlefva i generationer, därför att de gifvit form och lif åt sådana skeden i nationernas historia, som med eldbokstäfver äro inristade i deras häfdaböcker.

Det är måhända ej för djärft att förutspå Laura Kielers romaner en sådan framtid i det land, för hvilket de i främsta rummet äro skrifna: det af Tyskland annekterade Sønderjylland. Det sega mod, hvarmed detta folk, trots alla yttre maktbud, värvat om sin danskhet, har kostat alltför många offer, för att icke fosterlandskänslan skulle ha insupits med modersmjölken af den ungdom, som där representerar framtiden, och som i sin tid skall få att kämpa samma kamp för nationell frihet. En sådan varmhjärtad och liffull skildring af senare tiders händelser, som den Laura Kielers bägge ofvannämnda romaner innehålla måste därför vara ägnad att finna många och trofasta vänner i det lilla landet »syd för Kongeaaen». Men icke där allenast. Det ligger något alltför aktynsbijudande i en dylik kulturkamp, för människoögon hardt när hopplös, men säkert af allra största betydelse för såväl folkets som individernas inre lif, för att icke historien därom skulle väcka genklang äfven inom andra länder. Att fru Kielers böcker vunnit popularitet bevisas också däraf, att de på helt kort tid utkommit i två upplagor.

Det är ej första gången Laura Kieler tar till orda för Sønderjylland. Redan 1898 utkom en liten samling berättelser med titeln »Sønderjydske Born efter 1864», framhållande drag af de schleswigska barnens kärlek till det gamla fosterlandet, drag, som

alla, efter hvad författarinnan försäkrar oss, äro verklighetsbilder, dem hon muntligen hört berättas af trovärdiga personer, och sedan själf återgifvit på sina föredragsresor i Danmark och andra skandinaviska länder, innan hon på mångas uppfordran utgaf dem i bokform.

Också de ofvannämnda båda romanerna, (eller kanske rättare dubbelroman), ha samma historia. Allt som där berättas, hvilat, enligt hvad företalet säger oss, på ett underlag af verklighet, materialet är insamladt genom personliga vittnesbörd, ehuru det som rör privata förhållanden naturligtvis blifvit omsmält, och den familjehistoria, som löper igenom berättelsen, är helt och hållet fri diktning. Laura Kielers schleswigska romaner kunna för öfrigt betraktas såsom något helt för sig på grund af den noggranna, nästan dagboksartade historik, som däri förekommer öfver de politiska tilldragelserna, och som gör den inflätade kärlekshistorien, ehuru både intressant och fullt fristående, till något i viss mån underordnad. Det är patrioten, som i främsta rummet för ordet, icke diktaren. Intet är vanligare än att sådana episoder, som de, hvilka dag för dag tilldraga sig i Schleswig, skola alstra en bitterhet, som ofta öfvergår till nationalhat. Det är vidare helt naturligt, att denna stämning kommer fram i en dansk skildring af detta lands senaste historia. Men den, som står utanför striden, kan väl ändock fråga sig om ej en alltför stor partiskhet fått spela in i dessa böcker, där nästan alla danskar, som förekomma, stå på ett högre plan än vanliga människor, medan de tyskar, som skildras, äro af genomgående dåligt slag. Härifrån utgör visserligen den tyskfödde äkta mannen, Ruprecht Jürgens, i viss mån ett undantag, men denna typ är för svagt hållen för att kunna göra något egentligt intryck.

Kanske har förf. genom att på detta vis särskilja de båda nationaliteterna velat visa oss, att utöfvaren af våldsmakt och orättvisor, äfven om han är ett blindt verktyg för en annans vilja, sällan undgår att taga skada till sin själ, medan å andra sidan kampen för en helig sak är i hög grad ägnad att bilda kärnfulla och ädla karaktärer? Detta är utan tvifvel ett psykologiskt faktum, men månne icke boken på en opartisk läsare skulle verkat ännu starkare, om framställningen varit mera lidelsefri och mindre präglad af den, visserligen helt naturliga ensidighet, som nu finns där?

Handlingen i romanen rör sig omkring de strider och förvecklingar, som uppstå till följd af att hjältinnan, den schleswigska lorddottern Karen Grunnet, bryter med hela sin släkt och ingår äktenskap med en inflyttad tysk. Den unga hustruns danskhet är dock långt starkare än hennes flyktiga kärlek till mannen, och konflikten mellan makarnes olika nationella intressen blir än större, då striden börjar gälla barnet, som födes i detta blandade äktenskap. Emellertid blir Karen snart änka, och hennes sträfvan går sedan ut på att återvinna de sinas aktning och att blifva

förenad med sin ungdoms trolofvade, som hon i tanklöst öfvermod förskjutit. Denna kamp för att godtgöra ett begånget miss-tag är tecknad på ett sätt, som vittnar både om fin psykologisk blick och om konstnärliga uttrycksmedel, och särskildt har förf. nått högt i skildringen af den kärlek, som egentligen besegrar alla yttre och inre hinder och oemotståndligt drager de båda pröfvade och bättrade människorna till hvarandra.

Det är en ganska egendomlig omständighet att Laura Kieler, som med en så glödande patriotism för danskhetens talan, icke själf är infödd danska utan först genom sitt giftermål kommit att tillhöra detta land. Hon är nämligen född och uppfostrade i Norge. Men i hennes ådror flyter så mycket danskt och schleswigskt blod, att hon anser sina danska sympatier som »ett bevis på nationalitetens sega lifskraft».

F. E.

Beslut vid 1904 års riksdag.

Den kvinliga rösträtten .

»Röstrattsfrågan har fallit», så lyder den nedslående sanningen, och härmed har 1904 års riksdag slutat sitt värf. Den kvinliga rösträtten har i det stora ordandet om den allmänna röstrattsreformen icke tillmätts något betydande rum. Den har dock varit före tack vare tvänne motioner: Herr Sjöcronas i Första och herr Lindhagens i Andra kammaren. Herr Sjöcronas motion, hvare, enligt hvad vi redan meddelat, ingick som ett moment, att *kommunalt röstberättigad kvinna också må tillerkännas rösträtt men icke valbarhet*, rycktes med i den stora hvirfveln af slojade röstratts-förslag, ehuru med en aktningssjudande minoritet, 49 röster mot 90. Herr Lindhagens motion, för hvilken i ett föregående häfte redogjorts, och som speciellt rörde kvinnornas rösträtt, rönt samma öde, ehuru motionären själf värtaligt försvarade sin sak. Han åberopade först Konstitutionsutskottets erkännande: »att frågan om kvinnans rösträtt behöfver allvarligt tagas i betraktande», vidare en mängd kvinliga röstrattsföreningar, hvilka genom möten, adresser och skrivelser visat sitt varma intresse för och sin lifliga önskan att kvinnorna måtte komma i åtnjutande af politisk medborgarrätt. Tal. slutade med att ansluta sig till den reservation till förmån för den kvinliga rösträtten, som herr Broström fogat till utskottets betänkande samt begärde votering, ett yrkande, som hälsades med »många instämmanden».

Den sedermera företagna voteringen visade, ehuru, som var att vänta, kvinnornas sak föll, att densamma ej hade så få vänner inom kammaren: 94 ja mot 115 nej.

Kvinlig seminarieadjunkts aflöning.

Med 224 röster (114 i Första kammaren, 110 i Andra) mot 141 (27 i Första, 114 i Andra) har riksdagen bestämt aflöningen till kvinlig adjunkt vid folkskoleseminarium sålunda: första lönegraden 1,350, andra 1,700

tredje 2,050 och fjärde 2,400 kr. med tjänstgöringspengar å resp. 750, 900, 1,050 och 1,200 kr.

Minoriteten röstade i likhet med Andra kammaren för lönebelopp å respektive 1,300, 1,650, 2,000 och 2,350 kr. samt tjänstgöringspengar å resp. 700, 850, 1,000 och 1,150 kr.

För dem som följt med ofvanstående fråga genom den framställning däraf, som lämnats i art. »Om principen för aflönning af i statens tjänst anställda kvinnor» i Dagnys 7:de häfte, bör det framgå, att enligt riksdagsbeslutet seminarieadjunkternas sak ej ställer sig fullt så illa som regering och utskott tillämnat, ehuru en bestämd skillnad fastslagits mellan värderingen af manligt och kvinligt arbete. Ty medan de manliga adjunkterna med samma arbete, kompetens och pensionsålder fått sin af kungl. maj:t föreslagna lön *ökad* med 200 kr. i hvarje lönegrad, har de kvinligas lön *minskats* med 320 kr. (ej med 420 som utskottet föreslagit). Däremot ha lärarinnorna i öfningsskolan fått en höjning, d. v. s. ytterligare en (fjärde) lönegrad, enligt hvilken deras nuvarande lön i högsta lönegraden ökats med hela 20 kr.!

*

Bland nykterhetsmotionerna

vid detta års riksdag, hvilkas stora antal var ett talande bevis för den lifliga rörelse som för närvarande pågår i vårt land för att stäfja det öfverhandtagande alkoholmissbruket, förtjänar den om *förbud mot utskänkning af öl å lägerplatser och kasernområden* att särskildt framhållas. Båda kammarna ha enat sig om skrifvelse till kungl. maj:t med begäran om en utredning, ett resultat som är så mycket mer glädjande, emedan frågan vid fjolårets riksdag, då den äfven var före, mötte ett segt motstånd, trots de många skrifvelser från olika korporationer, däribland en från Fredrika-Bremer-Förbundet, som förekommo med anslutning till de i liknande syfte framlagda motionerna.

*

Föreningsmeddelanden.

Fredrika-Bremer-Förbundets årsmöte

ägde rum fredagen den 27 maj kl. 7 e. m. å Förbundsbyrån under fru Montelius' ordförandeskap. Sedan byråföreståndarinnan fröken Adelborg redogjort för Förbundets verksamhet under år 1903 och kassaförvaltaren fröken Wahrolin föredragit kassarapporten och revisionsberättelsen beviljades decharge, hvarpå man skred till val af under omval varande styrelseledamöter och deras suppleanter samt revisorer. Valet utföll sålunda:

Ord. ledamöter: fröken L. Dahlgren, riksantikvarien Hildebrand, fru A. Montelius, Förste Hofmarskalken Printzsköld och fröken S. Ulrich (återvalda) samt fröken G. Adelborg (nyvald, efter fröken G. Hjelmers, som afsagt sig återval).

Suppleanter: Fru L. Dyrssen, fröken A. Lagerberg, fröken S. Leijonhufvud och fröken M. Silow (återvalda), samt fil. kand. fröken Elin Ceder-

blom, fil. doktor C. A. Fryxell, fil. dr. fröken L. Wahlström (nyvalda efter Borgmästar Lindhagen och fröken H. Widmark, från hvilka afsägelse ingått, samt fröken Adelsborg, som valts till ord. styrelseledamot).

De förutvarande revisorerna och revisorssuppleanterna återvaldes, med undantag af suppleanten fru S. Wising, hvilken undanbedt sig återval, och i hvilkens ställe utsågs fröken M. Aspman.

Årsmötet afslutades med att fru Montelius uttalade några erkänningsord till byråpersonalen för dess nitiska arbete i Förbundets tjänst samt till stipendiefondernas sekreterare, fröken Silow, hvilken med så stor skicklighet handhaft det maktpåliggande arbetet med stipendiefondernas förvaltning.

*

»Svenskarna och mormonismen hemma och i Utah»

var ämnet vid Fredrika-Bremer-Förbundets sista samkväm före hösten fredagen den 20 maj å Nya hushållsskolans lokal. Föredraget hölls af fröken Christina Karlsson, hvilken såsom missionär vistats i Utah i 7 år, och det är åsynen af de svenska emigranternas lidanden, som drifvit henne att här hemma söka motverka emigrationen till Utah genom att afslöja vissa af mormonismens vilseledande läror.

*

Ett offentligt möte

med anledning af den vid riksdagen väckta motionen angående rösträtt för kvinna var fredagen den 6 maj ordnad i K. F. U. M. stora sal af »Föreningen för kvinnans politiska rösträtt».

Talarinnor för aftonen voro dr Lydia Wahlström, hvilken i ett anförande, som återfinnes på annat ställe i tidskriften, utvecklade principerna ur statsrättslig synpunkt af den kvinliga rösträtten, samt fru Emilia Broomé som redogjorde för den kvinliga rösträttsfrågans nuvarande läge i andra länder. Sedan hr Lindhagens rösträttsmotion vid innevarande riksdag uppläst, enade sig mötet efter en kortare diskussion om följande af styrelsen föreslagna resolution:

»Då regeringen såsom motiv för sitt vid innevarande riksdag framlagda rösträttsförslag framhållit såsom rättvist, att 'alla de, som hvar på sin plats utgöra nyttiga beståndsdelar af samhället, utföra sin del af dess arbete och bära sin del af de bördor samhället måste pålägga, jämväl äga rätt att blifva delaktiga af den främsta rättighet samhället skänker, den att äga inflytande på landets lagstiftning', och vidare att 'de nu från politisk rösträtt utestängda gifvetvis liksom alla andra hafva sina särskilda intressen i samhället', hvilka omöjligen kunna af andra effektivt bevakas, och då denna motivering med gillande åberopats i andra för riksdagen framlagda förslag till rösträttsreform, vill mötet påpeka, att dessa principuttalanden äga fullkomligt lika stor tillämplighet på svenska kvinnor som på svenska män och att följaktligen hvarje rösträttsreform, som gör anspråk på att realisera de ifrågavarande principerna utan att taga hänsyn till kvinnornas rösträttskraf, måste hafva lämnat halfdelen af sin uppgift olöst.

Mötet vill därför ge uttryck åt den förhoppningen, att riksdagen, såsom ett steg mot en fullständig och slutgiltig lösning af rösträttsfrågan, måtte bifalla det af hr C. Lindhagen framställda och af 30 ledamöter af Andra kammaren understödda yrkandet, att riksdagen hos k. m:t måtte anhålla om utredning och förslag angående beredande af politisk rösträtt åt Sveriges kvinnor.»

Mötet beslöt äfven att, i enlighet med fröken Whitlocks yrkande, aflåta en tacksamhetsskrifvelse till hr Sjöcrona med anledning af hans motion.

De internationella kvinnokongresserna i Berlin.

Som ofvanstående rubrik utvisar är det ej blott *en* utan en serie af kvinnokongresser som under loppet af juni månad kommer att hållas i Berlin.

Den 3—4 juni sammanträder först en *Internationell Rösträttskonferens*, vid hvilken för Sverige följande ombud komma att närvara, utsedda af Landsföreningen för Kvinnans politiska rösträtt: fru A. Montelius, Stockholm; fru F. Carlberg, Göteborg; fröken J. Wallerstedt, Jönköping och fru A. Bugge-Wicksell, Lund.

*

Den 6—8 juni har *International Council of Women* sin femårskonferens, vid hvilken endast ordförande för hvarje nationalförbund samt tvänne delegerade äga tillträde. Svenska nationalförbundet skall, utom af sin ordf. fru A. Retzius, representeras af fru K. Bohman och fröken M. Cederschöld.

Den 13—18 juni äger den stora *Internationella Kvinnokongressen* rum efter följande program:

I. *Sektionen för kvinnobildning.* Ordf. Helene Lange, viceordf. Gertrud Bäumer.

Måndag d. 13 juni: Kvinnornas utbildning för moderskallet. Huslig utbildning. Barnträdgårdar.

Tisdag d. 14 juni: Flickornas uppfostran i folkskolan. Samuppfostran. Samskolor.

Onsdag d. 15 juni: De kvinliga fortbildningsskolornas uppgift. Folkbildningssträfvanden för kvinnor.

Torsdag d. 16 juni: Högre kvinnobildning.

Fredag d. 17 juni: Kvinnornas universitetsstudier.

Lördag d. 18 juni: Kvinnornas deltagande i undervisningsväsendet. a) Som lärarinnor, b) som medlemmar i skoldirektioner.

II. *Sektionen för olika arbetsområden för kvinnor.* Ordf. Alice Salomon, viceordf. Else Lüders.

Måndag d. 13 juni: Landthushållning och tjänarinnekallet.

Tisdag d. 14 juni: Kvinnan inom handtverket och industrin.

Onsdag d. 15 juni: Kvinnan inom handels- och affärlifvet.

Torsdag d. 16 juni: Kvinnan på det sociala arbetsområdet.

Freitag d. 17 juni: Kvinnan på det vetenskapliga arbetsområdet.

Lördag d. 18 juni: Konstnärliga och konstindustriella gebit för kvinnan.

III. *Sektionen för sociala sträfvanden och filantropi.* Ordf. *Anna Edinger*, viceordf. *Katharina Scheven*.

Måndag d. 13 juni: Fattigvård, sjukvård och rekonvalescenthem.

Tisdag d. 14 juni: Vård af barn och minderåriga.

Onsdag d. 15 juni: Sträfvanden för sedlighetens höjande.

Torsdag d. 16 juni: Fångvård. Nykterhetssträfvanden.

Freitag d. 17 juni: Fackorganisation. Arbetsfördelning.

Lördag d. 18 juni: Filantropiska sträfvanden, rättskydd för kvinnor, klubbar, hem m. m.

IV. *Sektionen för kvinnans rättsliga ställning.* Ordf. *Olga v. Beschwitz*, viceordf. d:r *Gottheiner*.

Måndag d. 13 juni: Kvinnornas civilrättsliga ställning, a) äktenskapslagstiftningen i allmänhet, b) lagstiftningen om makars egendomsförhållanden.

Tisdag d. 14 juni: Kvinnornas civilrättsliga ställning, a) föräldramyndighet, b) den ogifta moderns och hennes barns rättsliga ställning, c) förmyndarskap.

Onsdag d. 15 juni: Kvinnorna och församlingsrätten, kvinnorna och den sociala lagstiftningen.

Torsdag d. 16 juni: Kvinnorna och de kommunala ämbetena: a) den offentliga fattigvården, b) i städernas skolråd, skoldirektioner.

Freitag d. 17 juni: Kvinnornas kommunala och kyrkliga rösträtt.

Lördag den 18 juni: Kvinnornas politiska valrätt.

De olika sektionernas möten äga rum samtidigt mellan 9—1 f. m. uti Philharmonins salar, Bernburgerstrasse.

Offentliga församlingar.

Måndag d. 13 juni kl. 8 e. m. Kvinnorörelsens ståndpunkt i kulturländerna.

Tisdag d. 14 juni kl. 8 e. m. Kvinnolönerna.

Torsdag d. 16 juni kl. 8 e. m. Kvinnorörelsens förhållande till de politiska och konfessionella partierna.

Freitag d. 17 juni kl. 8 e. m. Kvinnornas politiska rösträtt.

Lördag d. 18 juni kl. 4 e. m. Principerna och slutmålet för kvinnorörelsens sträfvanden.

Kongressens avslutning.

Som talarinnor på de offentliga mötena märkas bland andra: *Lady Aberdeen*, *mrs Wright Sewall*, *miss Susan B. Anthony*; Rev. *Anna Shaw*, *mrs Chapman Catt*, fröken *Gina Krog*, *mrs Garret Fawcett*, frau *Marie Stritt* och frl. *Helene Lange*.

Enligt programet skola flera svenskor hålla föredrag och delta i diskussionerna däribland: fru *Hierta-Retzius*, fru *C. Bååth-Holmberg* och fröken *A. Danielsson* inom sektion I. — Doktor *Ellen*

Sandelin inom sektion II. — Fru *A. Montelius*, fru *K. Bohman*, dr *Sandelin* och fröken *Ina Rogberg* inom sektion III — samt fröken *Cederschöld*, fru *Montelius* samt fil. doktorerna *L. Wahlström* och *A. Skoglund* inom sektion IV.

Deltagare i kongresserna hafva erhållit medgifvande att öfver statens, Bergslagernas, Dalslands och Malmö—Kontinentens järnvägar lösa antingen tur- och returbiljetter mot afgift såsom för enkla snälltågsbiljetter till och från Helsingborg, Malmö och Trelleborg, eller enkla biljetter till halft pris till och ifrån samma stationer.

Den *Internationella Kongressbyråns* adress är »Philharmonie», Köthenstrasse 32, Berlin S. W.

Böcker insända till Fredrika-Bremer-Förbundet.

- H. Aschehoug & Co:** *En Kvinde*, Kvinden skabt af Manden. Studie.
- Albert Bonnier:** Studentföreningen Verdandis småskrifter 119—123. *Rafael*, Hvita Boken och andra berättelser.
- Hugo Geber:** *Keller, Helen*, Mitt lifs historia. *Orzeszko, Eliza*, Syster Gertrud och andra berättelser. *Snoilsky, Carl*, Samlade dikter, h. 11, 12, 13. *Ringertz, Gabrielle*, Offereld. *Belfrage, Kurt*, Lilla syster.
- H. Hagerups förlag:** *Kieler, Laura*, Dit Folk skal være mit Folk; Karen Jürgens til Egtved.
- Ivar Hægström:** *Bohlin, Knut*, Om en enhetlig plan för den naturvetenskapliga undervisningen i de allmänna läroverken.
- Aktiebolaget Hiertas bokförlag:** *Ompfeda, Georg, von*, Denise de Montmidi.
- A. B. Ljus:** *Spillman, J.*, Jerusalems förstöring h. 12—25. *Sandelin, Ellen*, Kvinnokroppen, dess byggnad och hygien.
- Nordin & Josephsson:** *Ljusets tjänare*, Länkar i sanningens kedja.
- P. A. Norstedt & Söner:** Skrifter utgifna af svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran nr 1—4. Meddelande från K. kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik h. I. 1904. *Fryxell, Anders*, Berättelser ur svenska historien. Nationalupplaga, h. 156—178.
- Bokförlagsaktiebolaget Puritas:** Puritas bibliotek. Serien I. h. 19—21. Serien II. h. 1.
- G. Richard Éditeur Imprimeur:** *Blanco-Fombona, B.*, Contes Américains.
- Skandinaviska förlagsexpeditionen:** *Åhren, Emil*, Frälsning och förtappelse.
- Fr. Skoglund:** *Alrutz, Sydney*, I vår tids lifsfrågor N:r XXXV, XXXVI, XXXVII. *Ekelund, H.*, I dagbräckningen.
- Wahlström & Widstrand:** *Erdmann, Nils*, De politiska kannstöparne. *Angered Strandberg, Hilma*, Lydia Vik. En själs historia. *Watanna, Onoto*, Wistarias giftermål. En roman från Japan. *Bloch, Oscar*, Döden, h. 2, 3. *Lundh, Nils, Wilhelm*, Tall och björk. *Ostwald, W.*, I kemiens förgårdar h. 1. 2.

Fredrika-Bremer-Förbundets Berättelse för år 1903,

det 19:de året af dess verksamhet.

Fredrika-Bremer-Förbundet har under sistlidet år fortfarande arbetat i samma riktning och efter samma program, som vid dess stiftande fastställdes.

Medlemsantalet utgjorde vid 1903 års slut 1,685 mot 1,700 vid dess början. Af dessa voro 362 ständiga och 1,323 årligt betalande medlemmar.

Förbundets angelägenheter hafva såsom förut stått under ledning dels af förbundsstyrelsen, dels af specialstyrelser och komitéer, under det byrån utgjort ett förenande centrum för de olika grenarna af förbundets verksamhet.

Styrelsens *ordinarie medlemmar* hafva under året varit:

Fröken L. Dahlgren, fröken L. Engström, fru T. Gylden, riksantikvariern H. Hildebrand, fröken G. Hjelmérus, fru A. Höjer, fru A. Montelius, förste hofmarskalken O. Printzsköld, professor P. G. Rosén, fröken S. Ulrich, fröken C. Wahrolin samt fru S. Whitlock;

Styrelse.

och dess *suppleanter*: fröken G. Adelborg, byråchefen V. Almqvist, fröken S. Björklund, fru L. Dyrssen, fru J. Jolin, fru G. af Klintberg, fröken A. Lagerberg, fröken S. Leijonhufvud, borgmästare C. Lindhagen, fröken M. Silow, doktor H. Toll samt fröken H. Widmark.

Revisorer hafva varit: fröken A. Lindhagen, fröken A. Rosander och doktor W. Svedbom samt revisorssuppleanter fröken T. Geijer, revisionssekreteraren W. Uppström och fru S. Wising.

Förvaltningsutskottet, som årligen utses af styrelsen, har under år 1903 utgjorts af *ordinarie medlemmar*: fru A. Montelius, ordf., fröken L. Dahlgren, fröken L. Engström, fru A. Höjer och fröken

C. Wahrolin samt suppleanter fröken S. Björklund, fröken M. Silow och fröken S. Ulrich.

Sedan riksantikvarien H. Hildebrand, som alltsedan förbundets stiftande fungerat som styrelsens ordförande, på grund af bristande tid afsagt sig denna befattning, har förbundets vice ordförande, fru A. Montelius, valts till hans efterträdare. Såsom sekreterare har fortfarande tjänstgjort fröken S. Ulrich, och som kassaförvaltare fröken C. Wahrolin.

Styrelsen har under året sammanträdt 7 gånger och förvaltningsutskottet 5 gånger.

* * *

Såsom känt är har Fredrika-Bremer-Förbundet under en följd af år särskildt riktat sina bemödanden på att motverka den s. k. hvita slafhandeln, som äfven för utvandrande unga svenskor innebär en hotande fara. För detta ändamål har förbundet tid efter annan i våra större tidningar infört varningar för unga flickor att utan noggrann kännedom om anställningens beskaffenhet antaga plats i främmande land, samt erbjudit sig att genom sina förbindelser i utlandet om möjligt skaffa upplysningar angående utlofvade platser. Likaså har förbundet, vid begäran, föranstaltat om att unga flickor, som resa till främmande land, vid sin ankomst blifvit mötta vid ångbåten eller järnvägen af pålitliga personer, som gifvit anvisning på logis m. m.

Den städse ökade emigrationen, som äfven bland vår kvinnliga befolkning rycker många med sig, fortfar emellertid att från flere synpunkter väcka bekymmer hos hvarje fosterlandsvän, och det blir därför en brännande fråga, huru det skall vara möjligt att sätta en damm däremot. Det är härvidlag tydligt, att ett af de bästa medlen att motverka lusten för utvandring vore om möjligheten att i hemlandet vinna en ekonomiskt betryggad ställning blefve större. Och då redan i landtbefolkningens ökade invandring till städerna ligger en social och sedlig fara, borde uppmärksamheten i detta fall särskildt riktas på att uppdrifva sådana grenar af landtbefolkningens arbete, som skulle kunna erbjuda större möjligheter till förvärf.

För att göra ett inlägg i denna samhällsviktiga fråga anordnade Fredrika-Bremer-Förbundet ett diskussionsmöte öfver ämnet: »Kan något göras för att minska den kvinnliga emigrationen och dess faror?» Vid detta möte, som hölls i K. F. U. M:s stora

sal den 4 maj 1903, framhöll fröken Gertrud Adelborg i sitt inledningsföredrag, att en del förvärfsgrenar för kvinnor, såsom smålandtbruket och hemslöjden, borde kunna gifva arbete och utkomst åt ett långt större antal kvinnor, än som nu vore fallet. Hvad hemslöjden beträffar, hade densamma erhållit ett uppsving genom den nyligen bildade Föreningen för Svensk Hemslöjd, som satt åtskilliga krafter i verksamhet, men i fråga om åtgärder för smålandtbrukets höjande stode Sverige tillbaka för sina grannländer, särskildt Danmark. De önskemål, som härvidlag framställde sig, sammanfattades vid föredragets slut i följande punkter:

1) att sådana lagar måtte stiftas, hvilka möjliggjorde ett kraftigt ingripande mot den s. k. hvita slafhandeln, samt att af myndigheter och enskilda stöd och bistånd gäfvos åt den komité, som här i Sverige är bildad mot denna handel. Härigenom kunde vinnas ett kraftigare ingripande mot sådana agenter och annonser, hvilka under falsk förespeglning locka unga kvinnor till utlandet;

2) att statsanslag lämnades en för ändamålet väl kvalificerad kvinna att i *Norge* studera hushålls- och kreatursskötareskolor samt i *Danmark* studera de praktiska anordningar, hvilka möjliggöra för kvinnan ett fullgodt utfördt arbete inom smålandtbrukarens hem;

3) upprättande med ledning af den reseberättelse, som afgäfvos och efter de förhållanden, som gälla i Sverige, af skolor afsedda för landtkvinnans uppfostran för sitt arbete; (skolorna skulle bekostas af stat och hushållningssällskap);

4) främjandet af egna-hems-frågan, af bildande af andelsmäjerier, fjäderfäafvelsföreningar, uppmuntrande af slöjden, särskildt af Föreningen för Svensk Hemslöjd.

Ett praktiskt resultat af ofvannämnda möte visade sig däruti, att en af Fredrika-Bremer-Förbundet förordad stipendiat, fröken Carolina Crafoord, från Kungl. Landtbruksdepartementet erhöi ett resestipendium å 400 kr. för att i Danmark studera kvinnans deltagande i det mindre landtbruket. Fröken Crafoord vistades under sommaren två månader i detta land och inhämtade därvid många nyttiga lärdomar, hvilka komma att framläggas i en serie småskrifter, afsedda att spridas bland landtbefolkningen.

En annan fråga af fosterländsk betydelse har under året särskildt tilldragit sig Fredrika-Bremer-Förbundets uppmärksamhet. Som känt är, väcktes vid 1903 års riksdag flere motioner mot försäljning af rusdrycker å lägerplatserna och i betraktande af

den stora vikt saken äger också för Sveriges kvinnor, synnerligast dess mödrar, hyste Fredrika-Bremer-Förbundet den åsikten, att äfven den svenska kvinnans röst borde göra sig hörd i denna fråga.

Med anledning häraf beslöt Förbundet att till Riksdagen göra ett uttalande af sin anslutning till nämnda motioner. I denna skrifvelse betonades att antagandet af det nya härordningsförslaget inneburit ett offer, ej blott för Sveriges manliga befolkning utan äfven för dess kvinnor, en ekonomisk uppoffring för de skattdragande kvinnorna, och dessutom en uppoffring, som i andra afseenden drabbar alla Sveriges kvinnor, främst dess mödrar. Den förlängda öfningstiden vore visserligen ägnad att bättre än förr rusta de unga männen för krigets värf, men de frestelser, som den obehindrade tillgången till rusdrycker på lägerplatserna medför, gör det fara värdt, att de unga återvända från öfningarna mindre väl rustade för det fredliga arbetets värf, och lägerplatserna blifva sålunda mången gång andliga smitthärdar, hvarifrån dryckenskapen sprides vidare till Sveriges öfriga befolkning. Då alla ansträngningar, som i öfrigt kunna göras af befäl och underbefäl för att rätt leda den ungdom, som blifvit dem anförtrodd, till stor del blifva fruktlösa, så länge rusdrycksförsäljningen på lägerplatserna är ställd såsom nu är fallet, och enda botemedlet mot rådande missförhållanden torde vara förbud mot all utskänkning af rusdrycker i marketenterierna samt inrättande af treffliga samlingslokaler, där tillgång till förädlande nöjen gäfves, anslöt sig Fredrika-Bremer-Förbundets styrelse på det varmaste till de motioner, som inom riksdagen väckts i syfte att få till stånd förbud mot utskänkning af vin och starkare maltdrycker å lägerplatserna.

Såsom redan omnämnts i årsberättelsen för 1900, hade Fredrika-Bremer-Förbundet med understöd af Lorénska stiftelsen företagit en enquête rörande Stockholms kvinliga kontors- och butikbiträdens arbets- och löneförhållanden. Arbetet leddes af fruarna Montelius och Höjer i samråd med doktor J. Leffler, och uppgifterna insamlades af fröken L. Ström, hvarefter det samlade materialet bearbetades af fröken Edith Strengell och jur. kand. A. F. Gard. Resultatet af denna undersökning, hvarom redogörelse lämnas i Dagnys 4:de häfte för 1903, framlades på ett af förbundets samkväm, hvartill såväl förbundets egna medlemmar som kontors- och butikbiträdena och deras arbetsgifvare inbjudits.

Vid undersökningen hade flere gånger visat sig önskvärheten

af att en sammanslutning mellan kvinliga arbetare af nämnda kategorier komme till stånd, i likhet med hvad som äger rum flerstädes i utlandet. En dylik förening existerar t. ex. sedan flere år i Berlin och har visat sig vara till stort gagn för dess medlemmar.

I syfte att inom vår handelsvärld verka för en liknande sammanslutning, hvilken uppställdes såsom önskemål redan på det första samkvämet, inbjöd förbundets samkvämskomité Stockholms kontors- och butikbiträden m. fl. till nytt möte den 9 juni 1903. Det talrikt besökta samkvämet resulterade i bildandet af en förening, hvars stadgar återfinnas i samkvämskomiténs redogörelse detta år, och som antog namnet »Kvinliga kontoristföreningen». Denna förening, som visat sig särdeles lifaktig, synes väl motsvara sitt ändamål.

Som ett glädjande bevis på att den gjorda undersökningen af kontors- och butikbiträdenas ställning fyllt ett verkligt behof, kan tilläggas, att flere förfrågningar från landsorten ingått till Förbundet om planen för och resultatet af enquete'n.

Intresset för kommunala frågor har under det gångna året visat sig vara i stigande bland kvinnorna, och har Fredrika-Bremer-Förbundet deltagit med andra kvinliga föreningar i anordnandet af ett offentligt möte för behandling af kvinnornas ställning till stadsfullmäktigevalen med särskild hänsyn till bostadsfrågan. Detta möte, som hölls den 9 mars i Arbetareföreningens lokal och vann en särdeles liflig anslutning, utgjorde ett talande bevis på kvinnornas vaknande medborgarkänsla.

Under den tid stadsfullmäktigevalen ägde rum, hölls Fredrika-Bremer-Förbundets byrå i egenskap af valbyrå öppet alla hvardagar kl. 11—4, hvarvid listor från olika valkretsar och partier tillhandahöllos. I likhet med andra valbyråer för kvinnor har förbundet icke förordat någon viss partilista utan endast gifvit upplysningar angående de olika listorna och sedan lämnat åt de röstande själfva att träffa sitt val. Såväl förbundets som de andra kvinliga valbyråerna hafva varit särdeles lifligt besökta, och synes deras verksamhet ha utöfvat ganska stort inflytande, att döma af den ovanligt höga procent röstberättigade kvinnor, som deltagit i valen. Denna procent uppgår nämligen år 1903 till 10.1, en siffra, som endast en gång öfverträffats, nämligen år 1887, då äfven ett särskildt arbete för att intressera kvinnorna för valen ägt rum. Procenten hade emellertid sedan dess sjunkit, så att den under

vissa år var nere mellan 1—2 %. Tilläggas bör, att medan siffrorna för åren 1880—1901 hämtats från Stockholms Kommunal-förvaltning, har uträkningen för 1903 verkställt på privat väg, och möjligen är siffran i följd häraf ej fullt exakt. I öfrigt har förbundet såsom vanligt verkat för kvinnans inväljande i skol- och fattigvårdsstyrelser.

Till stort gagn för förbundets kommunala verksamhet har varit den af G. Aldén författade broschyren »Svenska Kvinnans kommunala rättigheter och skyldigheter», som utarbetats enligt uppdrag af förbundets komité för lagfrågor.

Såsom i årsberättelsen för 1902 redan omnämnts, hade vid detta års riksdag till följd af förbundets åtgörande inlämnats till Riksdagen en motion i afsikt att verka för en ändring af den del af kap. 15 § 2 giftermålsbalken, hvori med afseende å skilsmässa stadgas, att om man och hustru »bägge äro till skillnaden vållande, då äger den boet och barnen förese som bäst därtill fallen är — — Äro de lika därtill fallne, vare då mannen närmare». I denna motion framställdes såsom önskemål, att Riksdagen ville antaga den ändring af kap. 15 § 2 att orden: »vare då mannen närmare», måtte blifva utbytta mot: »skilje då domaren dem emellan, efter ty som skäligen pröfvas». Motionen föll vid 1902 års riksdag af en del formella skäl, men när frågan följande riksdag framkom i förnyad, af hr M. F. Nyström väckt motion, gick ändringsförslaget igenom, i Andra kammaren utan debatt.

Till understödjande af sin ekonomiska ställning anordnade Fredrika-Bremer-Förbundet under hösten 1903 en föredragsserie omfattande 5 föreläsningar, hvars ämnen anslöto sig till de idéer, för hvilka förbundet verkar. Det första af dessa föredrag hölls den 26 oktober af fil. dr Lydia Wahlström öfver ämnet: »Bör det offentliga lifvet längre undvara kvinnan?». Vidare föreläste löjtnant E. Liljedahl om »Ungdom och sedlighet», professor Hjalmar Edgren om »Kvinnobildning i Amerika», fröken C. Milow om »Ungdomsproblemet i Amerika» samt fröken L. Zickerman om »Hemslöjdens ställning till den nutida uppfostran».

Styrelsen har sedermera framburit förbundets varma tacksamhet till samtliga föredragshållare.

Den föreläsningsseriemerksamhet för arbetarklassen, som på hösten 1901 sattes i gång vid Liljeholmen, och som redan från början omfattades med lifligt intresse från befolkningens sida, har under vårterminen 1903 fortgått hvarannan torsdagsafton. Föreläsning-

garna ha omfattat följande ämnen: »Arbetet och dess betydelse», »Om J. L. Runebergs lif och diktning» (illustrerad af kvartett-sång), »Jonas Alströmer, de svenska fabrikernas fader», »Huru naturen danade Sverige», »Om biet», »Huru böra vi bäst rusta våra barn för deras uppgift i lifvet», ett inledningsföredrag, åtföljdt af diskussion, samt »En resa i Sahara».

Föreläsningarna hafva i allmänhet mötts med stort intresse och varit flitigt besökta. Såsom ett bevis på det erkännande företaget rönt, må nämnas, att från andra församlingar i Stockholm ingått begäran, att förbundet äfven där måtte anordna liknande aftonunderhållningar. Verksamheten utsträcktes under hösten 1903 till en annan af Stockholms arbetarförstäder, nämligen Hagalund. I likhet med hvad som ägde rum vid Liljeholmen, startades företaget genom en föredragsvecka, då föredrag höllos hvarje afton. De ämnen, som där behandlades, voro: »Huru skola vi bäst sörja för våra barns framtid», »Nykterhet, hälsa och ekonomi», »Lifsbördor och lifsvärden», samt »En resa i Danmark», föredrag för barn. En af aftnarna hölls samkväm med kaffeservering, sång och föredrag: »En fotvandring i Lappland». Det initiativ, som härmed togs, har resulterat i fortsatt verksamhet vid Hagalund.

De kurser i enklare matlagning för unga husmödrar och fabriksflickor, som våren 1902 togo sin början i en lokal, hvilken välvilligt upplåtits af styrelsen för Maria matlagningskurser, hafva äfven under loppet af 1903 fortgått och omfattats med mycket intresse. Kurserna hafva uppdelats i tvänne parallellafdelningar med 10 deltagare i hvarje afdelning.

Under förra delen af året ingick från en inom Föreningen för Vålgörenhetens Ordande bildad komité en uppmaning till Fredrika-Bremer-Förbundet att medverka vid bildandet af en organisation, som skulle hafva till mål att åstadkomma en större lifaktighet på det sociala området i hufvudstaden. Denna organisation var afsedd att bilda en sammanslutning mellan föreningar med socialt syfte, och skulle dessa gemensamt verka för målets vinnande genom föreläsningar i sociala ämnen m. m. Förbundet, som lifligt anslöt sig till denna idé, utsåg fru Anna Höjer till sin representant i komitén. På grundvalen af densamma har sedan bildats »Centralförbundet för socialt arbete», inom hvilket Fredrika-Bremer-Förbundet representeras af fruarna A. Höjer och J. Jolin samt fröknarna G. Adelborg, E. Rosén och S. Ulrich.

Sedan Dräkthereformföreningens styrelse, enligt hvad som framgår af föreningens årsberättelse 1902—1903, vid Förbundets årsmöte 1902 framlagt ett förslag om föreningens upplösande på grund däraf, att dess principer nu vore långt allmännare kända och erkända än vid dess stiftande, medan å andra sidan medlemsantalet mycket nedgått, samt hemställt till Fredrika-Bremer-Förbundet att i föreningens ställe tillsätta en komité, som skulle verka för dess grundsatser, upplöstes Dräkthereformföreningen efter 17-årig verksamhet. Den i dess ställe bildade komitén står fortfarande allmänheten till tjänst med besvarande af frågor om Dräkthereformföreningens mönster och modeller, hvilka tillhållas hos firman Nordiska kompaniet.

Komiténs årsredogörelser samt förteckning å dess ledamöter återfinnas i Bil. IV.

* * *

Den danska kvinnorörelsen har under året lidit en kännbar förlust genom fröken K. Frederiksens död, en förlust, som väckt det största deltagande äfven utom Danmarks gränser. Fredrika-Bremer-Förbundet har med anledning häraf uttryckt sin medkänsla såväl genom bref som genom ett kondoleanstelegram.

Förbundet har tillsammans med andra kvinnoföreningar undertecknat en skrivelse till Norska Stortingets Nobelkomité, hvori baronessan Bertha v. Suttner föreslogs såsom värdig kandidat till årets fredspris. Som bekant är, utföll komiténs val till förmån för annan person.

Det Whitlockska stipendiet, som af förbundets styrelse årligen utdelas, har under 1903 i likhet med föregående år uppburits af fil. kand. Eva Braun.

Inom Svenska Kvinnornas Nationalförbund har förbundets styrelse representerats af fröknarna Gertrud Adelborg och Elin Rosén, i styrelsen för föreningen »Hemtrefnad» af fröknarna Lotten Dahlgren och C. Wahlström och i styrelsen för Svenska sjuksköterskornas allmänna pensionsförening af fröken Sigrid Ulrich.

* * *

Som bekant skänktes år 1901 af intresserade personer doktor Ellen Fries' bibliotek till Fredrika-Bremer-Förbundet för att ställas till den kvinliga studerande ungdomens förfogande. Biblioteket har äfven under 1903 på bestämda tider varit tillgängligt för lån-

tagare. Den största procenten af dessa har liksom förut utgjorts af elever vid Stockholms kvinliga seminarier och flickskolornas öfversta afdelningar.

* * *

Till Fredrika Bremers minnesfond, som vid årets början uppgick till kr. 8,237: 69, har under året ytterligare influtit kr. 1,870: — och uppgår fonden vid årets slut efter afdrag och omkostnader för tryckning af redogörelser m. m. till kr. 10,068: 72.

Gåfvor

Vidare har förbundet af en medlem, som önskar vara okänd, haft glädjen mottaga en gåfva af tre Allmänna Hypoteksbankens 4 % obligationer å 1,000 kr., hvaraf räntan enligt gifvarens bestämmelse tillsvidare skall användas för omkostnader vid byråverksamhetens upprätthållande och framdeles efter förvaltningsutskottets beslut utgå i enlighet med därom gjorda föreskrifter. Genom sin sekreterare har förbundet till gifvaren framburit sin hjärtliga tacksamhet.

De till förbundet under året öfverlämnade penninggåfvorna utgöra tillsammans en summa af kr. 4,943: — på följande sätt fördelade:

Fredrika Bremers minnesfond	kr. 1,870: —
Anonym donation n:o 3	» 3,000: —
Öfverbetalning till Dagny	» 1: 50
Öfverbetalningar och gåfvor till förbundets allmänna kassa	» 71: 50
	Summa kr. 4,943: —

I öfrigt har förbundet under årets lopp af fru B. Haglund fått mottaga en af artisten Carl Larsson utförd större kolteckning, framställande Fredrika Bremer och ett af fröken Ottilia Adelborg komponerad ex libris för Ellen Fries' bibliotek. Förbundet har genom sin sekreterare till gifvarne framfört sin tacksamhet.

För de gåfvor, som lämnats till förbundets stipendiefonder, redovisas i denna afdelnings berättelse.

Den afdelning af förbundets verksamhet, som afser att med studie- och förlagslån understödja arbetande kvinnor, har under året flitigt anlitats, och hafva elfva nya lån å tillsammans kr. 8,200: — kunnat beviljas. Å äldre lån har inbetalts kr. 2,086: 50. Summan af ur förbundets fonder för nämnda ändamål utelöpande lån utgjorde vid årets slut kr. 18,559: —,

Lån.

På skilda platser i landsorten ha 45 ombud verkat i förbundets intresse. Deras namn återfinnas i Bil. I.

Ombud.

Byrån.

Förbundets byrå har fortfarande föreståtts af fröken G. Adelsborg, platsförmedlingen af fröken E. Rosén, kassan har under förra delen af året skötts af fröken L. Leijonmark och under den senare af fröken U. Hammarsköld. Fröken I. v. Plomgren, som en längre tid åtnjutit tjänstledighet för sjuklighet, har nu återupptagit arbetet å byrån med tjänstgöring hufvudsakligen å platsförmedlingsafdelningen. Därjämte hafva fröknarna F. Ekenstierna och A. Gustafsson under skilda delar af året tjänstgjort såsom biträden åt föreståndarinnan. Frivilliga krafter hafva ock lämnat välbehöflig hjälp vid olika tillfällen.

Byrån har såsom vanligt besvarat en mängd frågor angående arbetsområden och kurser samt öfriga förhållanden, som beröra kvinnans ställning i samhället. Dessutom har samlats och ordnats statistiska uppgifter, prospekter, rapporter m. m., en verksamhetsgren, som alltjämt visat sig af betydelse såväl för enskilda som för myndigheter, hvilka haft gagn af det sålunda anskaffade materialet.

Bland de frågor, som under det gångna året muntligen eller skriftligen inlämnats till byrån för besvarande må, förutom de, som upptagas i de skilda komitéernas berättelser, nämnas sådana, hvilka röra kvinnans rösträtt vid stadsfullmäktigevalen, öfversättningsrätt, pensionskassor för lärarinnor, utbildningskurser för sjuksköterskor, gymnaster m. m., inträdesfordringar vid statens järnvägar, post- och telegrafverket, utbildning till trädgårdsmästare, hönsskötare, bokbindare, kartritare, kontorister m. m., kurser vid lärarinneseminarier, skolkök och hushållsskolor, förfrågningar angående utvandring till främmande länder, hemstudier, feriekurser, elev-, ålderdoms- och rekreationshem, yrkesskolor inom olika län m. m.

Därjämte har byrån besvarat frågor om förbundets olika verksamhetsfält, om lagar och förordningar i andra länder berörande kvinnans ställning, om utländska kvinnoföreningar m. m.

Ett och annat svar har ej kunnat afgifvas förrän efter upplysningar från utländska kvinnoföreningar, men i de flesta fall har förbundsbyrån direkt besvarat de gjorda förfrågningarna.

Platsförmedlingen utvisar följande resultat:

Antal inskrifna arbetsgifvare	444
» » arbetssökande	530

Af de platser som anmäls, hafva 129 varit platser för lärarinnor, 28 för kontors- och butikbiträden, 75 för föreståndar-

innor, värdinnor och hushållsbiträden, 60 för barnfröknar, 60 för utländskor (mest för kortare tid såsom under sommaren el. d.), 46 för lektionsgifvare samt 46 för gymnaster, lektriser, renskrifverskor m. m.

* * *

Bokkomitén har under 1903 egnat sin verksamhet åt granskning af den under året utkommande barn- och ungdomslitteraturen. Den utställning af de senast granskade böckerna jämte ett urval äldre värdefulla sådana, hvilken komitén hvarje jul anordnar, ägde rum å Fredrika-Bremer-Förbundets lokal 54 Drottninggatan och var ganska talrikt besökt.

Bokkomitén.

Komitén har äfven sysselsatt sig med omredigering och fullständigande af den boklista, som under namn af »Böcker i urval från Fredrika-Bremer-Förbundets boklistor» utkom 1898.

De förfrågningar angående anskaffandet af böcker till ungdomsläsning, skolbibliotek m. m., som från flera håll ingått, hafva alla af komitén besvarats. Till hrr förläggare uttrycker komitén härmed sin tacksamhet för deras städse visade tillmötesgående att i god tid insända böcker till granskning. Bokkomiténs medlemmar hafva under året varit: Fröken L. Engström, ordförande, fruarna M. Carlqvist, L. Dyrssen, B. Sondén, fröknarna G. Hjelmérus, A. Lagerberg och M. Sundbärg. Som adjungerade hafva medverkat fröknarna H. Palmqvist och E. Westberg. Fruarna Carlqvist och Dyrssen hafva invalts i stället för fru H. Anderson och fröken E. Whitlock, hvilka utträdt ur komitén, och fröken E. Westberg efter fru L. Dyrssen, hvilken hittills medverkat som adjungerad ledamot.

* * *

Dagny har i likhet med föregående år utkommit i 20 häften. Af uppsatser i sociala ämnen influtna i årgången för 1903 må nämnas: Kvinliga yrkesinspektörer (trenne artiklar), Den svenska gifta kvinnans rättsliga ställning i familjen och samhället, Till frågan om kvinnans politiska rösträtt, Läroverkskomitén och samskolan, Kvinnorna och stadsfullmäktigevalen, Fredrika-Bremer-Förbundets uttalande i nykterhetsfrågan, Bör den svenska kvinnan erhålla politisk rösträtt?, Kvinnans rösträtt i forna tider, Kan något göras för att minska den kvinliga emigrationen och dess faror?, Hemslöjden, ett medel mot emigrationen, De kvinliga butikbiträdena i Tyskland och deras organisation, Om ambulatoriska

Tidskriften
Dagny.

skolkök på landsbygden, Sjuksköterskeskolan vid London Hospital, Bör det offentliga lifvet längre undvara kvinnan?, Ungdom och sedlighet, Emigrationen och ungdomsproblemet i Amerika, Hemslöjden och den nutida uppfostran, jämte talrika smärre uppsatser, meddelanden och notiser från riksdagen, kvinlig föreningsverksamhet i in- och utlandet, mötesreferat o. s. v. Längre och kortare litterära essayer och bokrecensioner, resebref, biografier, minnesrunor, historiska uppsatser, skisser m. m. ha nu som tillföre rikligt förekommit.

Bland författare, utom medlemmar af Förbundets styrelse, som lämnat bidrag till tidskriften, är att anteckna: Anna M. Roos, Ann Margret Holmgren, Cecilia Milow, Maria Cederschiöld, Anna Knutson, Natanael Beskow, Klara Johanson, Amanda Kerfstedt, Lydia Wahlström, Eugenie Beskow, Anna Whitlock, Eva Fryxell, Elisabeth Kuylenstierna, Maria Durling, Lilli Zickerman, Else Conrad, Anna Kruse, Clara Wahlström, Anna Säve, Charl. Nerman, Maria Anholm, Dagmar Bergström, Ernst Liljedahl, Albert Henning m. fl.

Redaktionen har i likhet med föregående år förestått af fröken Lotten Dahlgren.

* * *

Komitén för
lagfrågor.

Komiténs verksamhet har under det förflutna året varit riktad på att hos kvinnorna öka intresset för kommunala angelägenheter. Tillsammans med Föreningen för kvinnans politiska rösträtt har komitén låtit anställa en undersökning af hur många kvinnor, som under året 1903 voro kommunalt röstberättigade, och till alla dessa utsändt uppmaning att deltaga uti årets stadsfullmäktigeval. Enär det visat sig att många kvinnor varit ovissa om hvilka kommunala rättigheter, som tillkomme dem, har komitén sökt afhjälpa ett länge känt behof af en särskild framställning af kvinnornas kommunala rättigheter, och på uppdrag af komitén har en af dess ledamöter, redaktionssekreteraren G. Aldén, affattat en broschyr om »Svenska kvinnans kommunala rättigheter och skyldigheter».

Af kassaförvaltarens rapport framgår, att komiténs tillgångar den 31 december 1903 uppgingo till kr. 1,079: 58.

Komitén har under året haft följande sammansättning: borgmästaren C. Lindhagen, häradshöfding P. G. Rabe, redaktionssekreteraren G. Aldén, fru B. Nordenson, fru G. af Klintberg, fru A. Tamm och fil. dr A. Skoglund.

* * *

Sjukvårdskomiténs intresse och verksamhet har under det gångna året varit uteslutande ägnad åt den omorganiserade platsförmedlingsafdelningen för sjuksköterskor. Dess på ett års försök upprättade sköterskebyrå har fungerat lugnt och väl, under ökad anslutning från såväl arbetsgivare som arbetssökande.

Antalet inskrifna sköterskor vid byråns öppnande var 79, hvaraf 58 privatsköterskor och 21 i fast tjänst anställda sköterskor. Alla dessa hade förut varit inskrifna å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå. Vid arbetsårets slut hade antalet stigit till 121, hvaraf 65 privatsköterskor och 56 innehafvare af fasta platser. Antalet sjukbud har under året varit 361 (mot 112 föregående år). Anställning har förmedlats i 269 fall (mot 86 föregående år). Häraf 21 fasta platser med sammanlagda beloppet årslöner uppgående till 7,500 kr., (mot 13 platser med löner af 5,970 kr. föregående år.

Antal arbetsdagar har varit 4,433.

I byråns lokal har för sjuksköterskorna anordnats samkväm, vid hvilka genom välvilligt tillmötesgående af läkare och andra för saken intresserade personer föredrag hållits öfver följande ämnen:

Späda barns vård af D:r A. Fürstenberg.

Kvinnohygien af D:r Hedda Andersson.

Anti- och aseptik af D:r A. Reuterskiöld.

Bakterierna såsom sjukdomsorsak af D:r A. Josephson.

Alkoholens skadliga inverkan på organismen af Prof. C. Wallis.

» » » » » af D:r Knut Kjellberg.

Hafvandeskapet af D:r Alma Sundqvist.

Ungdomens sedliga uppfostran af D:r Ellen Sandelin.

Fredrika-Bremer-Förbundets verksamhet och kvinnans sociala ställning af fröken Gertrud Adelborg.

Behandlingsmetoden vid Stockholms Inhalatorium af Fröken Signe Bratt.

Sång och musik har utförts af fruarna van der Burg, Dahlström och Ruthberg samt fröken Tengvall.

I föregående årsberättelse nämndes, att när den nya byrån ej kunde väntas arbeta med full kraft under det första året af sin tillvaro, synnerligast som man önskade att endast med omsorgsfullt valda sköterskor bilda dess stamkår, hade sjukvårdskomitén till betryggande af företagets ekonomi på enskild väg åstadkommit en garantiteckning af 3,000 kr. till fyllandet af en mot-sedd brist vid årets slut. Af här nedan följande revisionsberättelse ses huru stort belopp af denna summa, som måste uttagas.

Till möblering, organisationsomkostnader m. m. användes dels sjukvårdskomitén tillhöriga medel, dels ett af styrelsen mot komiténs borgen beviljad lån på 500 kr., dels äfven en gåfva af 200 kr. från en enskild person. En del möbler hafva lämnats af enskilda personer, dels såsom gåfva, dels såsom lån. Såsom gåfvor har dessutom mottagits kaffe- och tekoppar, taflor, böcker, växter, kökskärl m. m., allt välkomna bidrag till den lilla uppsättningen.

Medlemmar i sjukvårdskomitén hafva varit: fröken Gertrud Adelsborg, doktor Hedda Andersson, fru I. Geijer, fröken Märtha Leijonhufvud, doktor Hugo Toll och fröken Eva Törnebohm.

Såsom byråns, föreståndarinna har fortfarande tjänstgjort fröken Sally Peterson.

Revisionsberättelse

om Fredrika-Bremer-Förbundets sjuksköterskebyrås räkenskaper och förvaltning från 23 Sept. 1902 till 1 Okt. 1903.

Tillgångar d. 23 Sept. 1902:

Sjukvårdsafdelningens medel hittills bokförda å			
F. B. F:s byrå	kr. 500: —		
Uppburen ränta därå	» 17: 32	kr. 517: 32	

Inkomster under räkenskapsåret:

Gåfva	kr. 200: —		
Inskriftningsafgifter	» 615: —		
Anskaffningsafgifter	» 224: 40		
Sköterskornas dagafgifter	» 443: 20		
Garanterade medel	» 100: —	kr. 1,582: 60	

Skulder d. 1 Okt. 1903:

Fredrika-Bremer-Förbundets fonder ...	kr. 523: 33		
Skuld till grefvinnan A. Mörner	» 1,209: —		
Fonden för sjukvårdsföreningar å lands- bygden	» 256: 63	kr. 1,988: 96	
		Summa kr. 4,088: 88	

Utgifter under räkenskapsåret:

Hyra.....	kr. 865: 50	
Aflöningar	» 1,300: —	
Telefon.....	» 138: 55	
Ved, lyse och städning	» 300: —	
Diverse omkostnader	» 260: 82	
Trycksaker	» 71: 50	
Ränta	» 23: 33	kr. 2,959: 70

Tillgångar d. 1 Okt. 1903:

Kontant i kassan.....	kr. 282: 36	
Innestående å bank.....	» 0: 23	
Inventarier	» 846: 59	kr. 1,129: 18
		<u>Summa kr. 4,088: 88</u>

Sjuksköterskebyråns räkenskaper under det gångna räkenskapsåret äro förda med synnerlig ordning och försedda med behöriga verifikationer. Då revisionen således icke föranledt någon anmärkning, tillstyrka revisorerna full och tacksam ansvarsfrihet för förvaltningen under räkenskapsåret.

Stockholm den 2 Maj 1904.

Helena Palmqvist.

Caroline Wahrolin.

Samkvämskomitén har under det förflutna året anordnat 6 samkväm och möten. Det första ägde rum den 29 januari, och var, för att flera personer skulle komma i tillfälle att taga del däraf, ett återupprepande af ett sakrikt, af statistiska tabeller belyst föredrag, som fröken Gertrud Adelborg höll strax före jul, öfver »Kvinliga kontors- och butikbiträdens arbets- och löneförhållanden». Samkvämet var talrikt besökt och önskan att sammansluta sig och bilda en förening visade sig vara ganska allmän bland de församlade kontors- och butikbiträdena. Föredraget finnes intaget i Dagny, häftet 4.

Samkväms-
komitén.

Vid det andra samkvämet höll fröken Maria Cederschiöld ett mycket intressant föredrag öfver »den svenska kvinnans rättsliga ställning i familjen och samhället». Som frågan just de dagarna var före i Riksdagen inbjöds ett 30-tal riksdagsmän till samkvämet. Föredraget återfinnes i häftet 3 af Dagny.

Till det 3:dje mötet den 24 mars, hade samkvämskomitén sammankallat å förbundets lokal ett 20-tal intresserade kontors- och butikbiträden, för att gifva dem tillfälle att diskutera frågan om bildande af en förening för att tillgodose inom handelsyrket arbetande kvinnors intressen. Bland dessa utsågs en komité af 5 personer, åt hvilken uppdrogs att utarbete ett organisationsförslag, hvilket förslag sedan skulle framläggas för samkvämskomitén och de 20 församlade kontors- och butikbiträdena, för att man där- efter skulle kunna fatta beslut om lämpligaste sättet att anordna ett allmänt diskussionsmöte rörande saken.

Vid det 4:de samkvämet den 4 maj hölls föredrag öfver ämnet »Kan något göras för att minska den kvinliga emigrationen och dess faror?» Vid mötet, hvilket var anordnad som diskussionsmöte, fungerade dr Lydia Wahlström som ordförande, och fröken Gertrud Adelborg inledde detsamma med ett varmhjärtadt föredrag, som återfinnes in extenso i Dagny, häftet 9. — I diskussionen, som följde, deltog redaktör v. Koch, dr Karl Hildebrand och fröken Clara Wahlström med längre anföranden. Fröken Lilli Zickerman, hvars föredrag äfven återfinnes i Dagny, häftet 9, redogjorde för Föreningens för Svensk Hemslöjd sträfvan att förbättra de arbetandes ställning och arbetsförtjänst.

Tisdagen den 9 juni hade samkvämskomitén, efter ett par förberedande sammanträden, sammankallat de kvinliga kontors- och butikbiträdena till ett möte i Arbetareinstitutets stora sal för att diskutera frågan om bildande af en förening för inom handelsyrket arbetande kvinnor.

Sedan fröken Adelborg lämnat ett sammandrag af sitt förut hållna föredrag öfver kvinliga kontors- och butikbiträdens löne- och arbetsförhållanden, och den utsedda komitén framlagt sitt förslag till stadgar, beslöt det talrikt besökta mötet att en förening skulle bildas.

Föreningens ändamål är att genom sammanslutning verka för inom handelsvärlden arbetande kvinnor; att arbeta för väckande af solidaritets- och ansvarskänsla inom kåren, samt för dess andliga och sociala höjande. För att vinna dessa mål skall föreningen söka förmedla platser för dess medlemmar och anordna kurser i de ämnen, som särskildt kunna vara af gagn; vidare sätta i gång samkväm med föredrag, sång, musik, diskussioner, m. m. Till framtidsplanerna höra inrättandet af en understöds-kassa för medlemmarna, egen lokal m. m. Inträdesafgiften bestämdes till 1 kr., årsafgiften till 4 kr.

Vid det 6:te och sista samkvämet den 3 december höll fröken Kerstin Hesselgren, förbundets stipendiat, ett föredrag öfver »kvinnors användande i yrkes- och sundhetsinspektionen i England». Hon framlade med öfvertygande värme erfarenheter och intryck från sin intressanta studieresa i England i detta ämne, och slutade med den förhoppningen, att det ej skulle dröja länge, förrän äfven här kvinnor komme att användas såsom yrkes- och sundhetsinspektriser.

Medlemmar i samkvämskomitén hafva varit: fröken Gertrud Adalborg, ordförande, fröken Edith Strengell, skattmästare, fröken Anna Ulrich, sekreterare, fru J. Jolin och fru S. Anderson, f. Cederblom.

Redogörelser för *sjukkassans*, *stipendieinstitutionens* och *dräkterformkomiténs* verksamhet återfinnas i Bil. II, III, IV.

Bil. I.

Fredrika-Bremer-Förbundets ombud 1903.

- *Abenius, Mathilda, fröken, Västerås.
- Andersson, Anna, f. Bergenstråle, fru, Vexjö.
- Arwedson, Ada, fröken, Linköping.
- Bergstedt, Amanda, fröken, Arboga.
- Boström, Sophie, fru, Nyköping.
- Broberg, M., fru, Filipstad.
- Carlsson, Emmy, fru, Haparanda.
- Cnattingius, Alfhild, fröken, Nora.
- Ekenstierna, Fanny, fröken, Mariefred.
- von Essen, Charlotte, fröken, Örebro.
- Eurenus, Anna, fröken, Malmö.
- Fischerström, Anna, fröken, Karlskrona.
- Florén, Andriette, fru, Mariestad.
- Grape, Augusta, fru, Umeå.
- *Jeanson, Ellen, fröken, Lidköping.
- Liljebäck, Jenny, fru, Neder-Kalix.
- Lindskog, Anna, fru, Vänersborg.
- Lindström, Sophie, fru, Kristinehamn.

De med * betecknade hafva under året afsagt sig ombudskapet.

Lundberg, Bertha, fröken, Falkenberg.
 Malmros, Elise, fröken, Landskrona.
 Martin, Eva, fröken, Södertelge.
 Mauritzon, Anna, fröken, Vadstena.
 Munthe, Maria, fröken, Ystad.
 Nordenfeldt, Maria, fröken, Göteborg.
 Ostermann, Marianne, fröken, Lund.
 Palm, Julia, fröken, Varberg.
 *Petrén, Siri, fru, Malmö.
 Pihl, Aurore, fröken, Norrköping.
 Rehnborg, Alma, fröken, Östersund.
 Rundgren, Charlotte, fru, Karlstad.
 Ryding, Karin, fru, Vänersborg.
 af Sandeberg, Frida, fröken, Sundsvall.
 *Scherdin, Alma, fröken, Kristinehamn.
 Sohlén, Hanna, fröken, Söderhamn.
 Sundholm, Ebba, fröken, Hudiksvall.
 von Sydow, Ellen, fröken, Halmstad.
 Tauson, Brita, fröken, Karlshamn.
 Thorburn, Vivi, fru, Uddevalla.
 Trotzig, Hilda, fru, Hedemora.
 Trybom, Ellen, fröken, Skara.
 Trägårdh, Göthilda, fröken, Skellefteå.
 *Ugglå, Sophie, fröken, Borås.
 Versteegh, Inez, fru, Hernösand.
 Wold, Amelie, fru, Borås.
 Åkerblom, Emelie, fru, Falun.

Bil. II.

Sjukkassans årsberättelse för 1903.

Sjukkassans verksamhet har under 1903, det 17:de året sedan kassans början, fortgått och utvecklats på sätt följande siffror visa:

Delägarnes antal, som vid 1902 års utgång var 284, hade vid slutet af 1903 höjts till 292. Af kassans medlemmar hafva under året tillkommit 14 och afgått 6, hvaraf 3 affidit.

Under året har utdelats såsom sjukhjälp till 58 personer för tillsammans 3,381 sjukdagar ett sammanlagt belopp af kr. 4,242 (mot kr. 3,146: 25 förlidet år).

	Medlemmarnas antal.	Sjukhjälp.
År 1887.....	97	kr. 159: —
» 1888.....	136	» 694: 50
» 1889.....	153	» 1,524: 50
» 1890.....	188	» 1,444: —
» 1891.....	199	» 1,864: 50
» 1892.....	208	» 3,477: 50
» 1893.....	214	» 2,565: —
» 1894.....	238	» 3,003: 75
» 1895.....	237	» 3,230: 25
» 1896.....	246	» 2,712: 75
» 1897.....	250	» 2,685: 75
» 1898.....	263	» 3,646: 50
» 1899.....	270	» 4,122: —
» 1900.....	272	» 3,533: 25
» 1901.....	282	» 3,205: 50
» 1902.....	284	» 3,146: 25
» 1903.....	292	» 4,242: —

För kassans kapitalställning, utgifter och inkomster redovisas i kassaförvaltarens nedanstående rapport.

Kassans expedition har hållits öppen i Fredrika-Bremer-Förbundets lokal en gång i veckan, hvarjämte anmälningar mottagits å denna lokal kl. 11—4 alla söckendagar.

I afseende på inträde i kassan gäller fortfarande:

att kvinnor, tillhörande de kategorier, för hvilka kassan närmast varit afsedd, utan vidare vinna inträde under förutsättning af rent läkarebetyg;

att för inträdessökande med kvalificeradt läkarebetyg afgörandet ligger hos de läkare, som tillhöra styrelsen; samt

att i örriga fall styrelsen i sin helhet beslutar.

Ur räkenskaperna anföres följande:

Vid 1903 års utgång utgjorde sjukkassans

Tillgångar.

5 obligationer i Stora Kopparbergs Bergslag af år 1900 kr. 5,000: —

1 obligation i Helsingborgs—Hessleholms järnväg... » 1,000: —

Fordran mot säkerhet af in-teckning i huset 4 Liljans-	kr.	
plan	»	5,000: —
Fordran mot säkerhet af in-teckning i huset 31 Vest-		
mannagatan	»	5,000: —
D:o i Bankaktiebolaget Stockholm—Öfre Norrland å		
hushållsräkning	»	741: 26
D:o i Nordiska Kreditbanken å sparkasseräkning ...	»	953: 50
D:o i Göteborgs Ensk. Bank å	d:o	... » 1,439: —
D:o i Stockholms Ensk. Bank å	d:o	... » 1,840: 20
Kontant i kassan.....	»	12: 14
		<hr/>
	Summa kr.	20,986: 10

Skulder.

Fonder: Försäkringsfonden	kr.	16,804: —
Donationsfonden	»	3,000: —
Reservfonden	»	1,182: 10
		<hr/>
	Summa kr.	20,986: 10

Samtliga fonders belopp uppgick vid utgången af		
1902 till	kr.	20,201: 89
Fondernas förstärkning, som följaktligen uppgår till	»	784: 21
har uppkommit på grund af följande förhål-		
landen mellan inkomst och utgift:		

Inkomst.

Inträdesafgift för 15 medlemmar	kr.	80: —
Årsafgift för 295 medlemmar.....	»	3,989: 83
Räntor (influtna)	»	965: 69
Straffräntor	»	6: —
Statsbidrag för 1903.....	»	332: —
		<hr/>
	Summa kr.	5,373: 52

Utgift.

Sjukhjälp till 58 medlemmar	kr.	4,242: —
Omkostnader: Hyra för 1902	kr.	100: —
Arvodet för 1902	»	200: —
Kontors- o. annonsutgift	»	47: 31
	»	347: 31
Till fonderna: Försäkringsfonden	»	784: 21
		<hr/>
	Summa kr.	5,373: 52

Inventarierna, bestående af räkenskapsböcker och skrifmateriel, äro ej upptagna i något värde. Fröknarna Theresa Geijer och Ulla Hammarsköld ha under det förflutna året fortfarande skött kassans registrering och ekonomiska expedition.

Stockholm i Februari 1904.

Carl Nyström.

Kassans styrelse har under året haft följande sammansättning:

Ordinarie styrelsemedlemmar:

Professor P. G. Rosén, ordförande.

Doktor Carl Nyström, vice ordförande och kassaförvaltare.

Fröken Theresa Geijer, sekreterare och tjänstgörande vid expeditionen.

Fördelningsläkaren N. A. Edling.

Fröken Ulla Hammarsköld, tjänstgörande vid expeditionen.

Suppleanter:

Fru F. Lybeck.

Doktor J. W. von Döbeln.

Doktor Elin Beckman.

Revisorer:

Fröken K. Wall.

Fröken A. Palmqvist.

Revisorssuppleanter:

Fröken A. Kruse.

Fröken M. Widegren.

Revisionsberättelse:

Undertecknade, utsedda revisorer att granska Fredrika-Bremer-Förbundets sjukkassas förvaltning och räkenskaper för år 1903 få härmed efter fullgjordt uppdrag därom afgifva följande berättelse:

Beträffande tillgångar och skulder samt inkomster och utgif-

ter få vi hänvisa till kassaförvaltarens af oss granskade redovisning.

Styrelsens af oss genomgångna protokoll jämte de däri omnämnda besluten hafva icke föranledt någon erinran från vår sida.

Värdehandlingarna äro förvarade i brandfritt kassahvalf.

Kassans räkenskaper äro förda med ordning och noggranhet samt åtföljda af erforderliga verifikationer, och då ingen anledning till anmärkning förekommit, få vi tillstyrka, att full ansvarsfrihet för förvaltningen under år 1903 måtte beviljas styrelsen.

Stockholm den 31 mars 1904.

Anna Kruse.

Augusta Palmqvist.

Bil. III.

Stipendieinstitutionens årsberättelse.

Fredrika-Bremer-Förbundets *Allmänna stipendiefond*.

Till Göteborgs och Bohus läns insats har genom lokalkomitén i Göteborg öfverlämnats 5,000 kr. till fondens ökande, jämte en gåfva från fru Olof Wijk, motsvarande ett års ränta å ofvannämnda kapital, att användas till stipendium år 1904.

Till Jönköpings läns insats har från lokalkomitén i Jönköping öfverlämnats 3,594 kr., och kommer med anledning häraf första stipendiet till kvinna, med hemortsrätt inom länet, att annonseras till ansökan år 1904. Till Älfsborgs läns insats har genom fru Karin Ryding i Venersborg öfverlämnats af henne insamlade bidrag, uppgående till 300 kr.; vidare har förvaltningsstyrelsen att tacksamt erkänna en gåfva å 300 kr. af fröken Ellen Bergman. I likhet med föregående år har betingad lifränta å 200 kr. uppburits af fröken Carolina Åberg.

Stipendierna från förbundets *Allmänna stipendiefond* hafva utdelats på följande sätt:

400 kr. fröken Lillie Landgren som resestipendium för studium af koloni- och skolträdgårdar (Stockholms stads stip.);

600 kr. fröken Kerstin Hesselgren, för ordnad kurs i samhällshygien vid Bedford College i London (fritt stip.); 325 kr. fröken Anna Törnqvist för utbildning till väflärlarinna (Norrbottens stip.); 260 kr. fröken Kristina Johansson för sjukvårdskurs (Västerbottens stip.); 200 kr. fröken Elin Björck för sjukvårdskurs (Västernorr-

lands stip.); 260 kr. fröken Eleonora Bruno för kurs vid högre lärarinneseminariet (Skaraborgs stip.); 300 kr. fröken Elsa Brehmer för sjukvårdskurs (Södermanlands stip.); 200 kr. fröken Elin Öberg för kurs vid gymn. centr. institutet (Värmlands stip.); 260 kr. fröken Bertha Wählstedt för kurs i huslig ekonomi (Kopparbergs stip.); 225 kr. fröken Wendela Kullberger för kurs i trädgårdsskötsel (Gottlands stip.); 225 kr. fröken Lisa Nyberg för sjukvårdskurs (Västmanlands stip.); 200 kr. fröken Ingegerd Strömberg för kurs i trädgårdsodling (Göteborgs och Bohus stip.);*) 200 kr. fröken Elisabeth Möllerström för kurs vid tekn. skolan i Stockholm (Malmöhus stip.); 200 kr. fröken Calla Schiött för kurs vid folkskolelärarinneseminarium (Blekinge stip.); 200 kr. fröken Ruth Koch för kurs vid gymn. centralinstitutet (Kristianstads stip.);

Stipendier till ett sammanlagdt belopp af 800 kr. finnas reserverade till utbetalning år 1904, då stipendiaterna vunnit tillträde, till därmed afsedda kurser.

Norrbottnens och Jämtlands reserverade stipendier från föregående år hafva utgått med 200 kr. till fröken Sara Bäck för seminariekurs och med 325 kr. till fröken Nanna Wallsten för sjukvårdskurs.

Reseberättelser hafva insändts från stipendiaterna fröknarna Kerstin Hesselgren och Lillie Landgren, hvilka äfven vid af Förbundet anordnade samkväm varit i tillfälle att muntligen redogöra, den förra för sina studier och erfarenheter i samhällshygien och dess tillämpning i England, den senare för sina besök vid en del skol- och koloniträdgårdar i Sverige och Danmark.

Donationsfonderna. Från Ellen Bergmans släktstipendiefond har donator åtnjutit lifränta med kronor 2,256:75. Från »Onämnds» stipendiefond för kvinnor, som studera medicin, hafva tvänne stipendier utdelats: 500 kr. till med. kand. fröken Gerda Uddgren, 400 kr. till med. kand. Alfhild Tamm. Det med. dr Anna Stecksén från samma fond beviljade resestipendiet för idkande af bakteriologiska studier har på grund af stipendiatens fortvarande sjukdom tillsvidare reserverats. Från Leijonhufvud-Adlersparreska stipendiefonden har fröken Aley Adlersparre åtnjutit släktstipendium med 300 kr. Från Evelina Fanehjelm's fond har intet stipendium för år 1903 utgått.

*) Halfva Malmöhus stip. har tillagts länets insats som kapitalökning på grund af stipendiatens afbrutna kurs och frånfälle.

I samband med redogörelsen för stipendieutdelningen har stipendienämnden att tacksamt erkänna det värderika och sakkunniga bistånd den haft af män och kvinnor inom olika delar af landet, hvilka i egenskap af »förtroendepersoner» deltagit i det grannliga förberedande arbete, som måste föregå hvarje stipendiatutnämning.

Till förvaltningsstyrelsen har öfverlämnats transsumt ur ett af framlidne disponenten Chr. Jörgensen i Nyköping och hans efterlevande maka fru Agnes Jörgensen, f. Sjöström, upprättadt inbördes testamente, af innehåll, att efter båda makarnes död en summa af 10,000 kr. skall öfverlämnas, att utgöra en stipendiefond, hvars årliga afkastning skall utgå som stipendier till kvinnor med hemortsrätt inom Södermanlands län.

Förvaltningsstyrelsen för stipendiefonderna har haft följande sammansättning: Fru Anna Wallenberg, ordf., generaldirektör Alb. Andersson, v. ordf., fröken M. Silow, sekreterare, öfverdirektör E. Björklund samt professor P. G. Rosén. Styrelsesuppleanter hafva varit bankdirektör G. Lettström och fröken Clara Montelius.

Revisorer: F. d. öfverståthållaren, friherre G. Tamm, disponenten O. Björklund (ledamot af riksdagens 1:a kammare), riksgäldsfullmäktigen fil. dr O. Höglund.

Revisorssuppleanter: Borgmästaren S. J. Sandqvist (ledamot af riksdagens 1:a kammare), samt fröken Emelie Edström.

Stipendienämnden, i hvilken förvaltningsstyrelsens ordförande och sekreterare ingå som själfskrifna medlemmar, har dessutom haft följande af förbundets styrelse valda medlemmar: generaldirektör Alb. Anderson, friherrinnan Ebba Tamm, fruarna Agda Montelius, Térésé Gylden, professor P. G. Rosén, grefvinnan Anna Mörner och fröken Sigrid Leijonhufvud.

Revisionsberättelse.

Utsedda att ganska de under Fredrika-Bremer-Förbundets insende stående stipendiefonders räkenskaper och förvaltning under år 1903 få vi, efter att hafva fullgjort detta uppdrag härmed afgifva följande berättelse.

Fondernas tillgångar utgjorde:

	den 1 Jan. 1903.	den 31 Dec. 1903.
Allmänna Stipendiefonden.....	kr. 163,507: 13	kr. 173,036: 22
Ellen Bergmans Slägtstipendiefond »	50,150: —	» 50,150: —
Onämnds Stipendiefond.....	» 35,636: 47	» 36,240: 11
Leijonhufvud-Adlersparreska Stipendiefonden.....	» 7,380: 16	» 7,392: 27
Evelina Fahnehjelms Stipendiefond	» 4,195: 52	» 4,374: 32
	<u>Kr. 260,869: 28</u>	<u>Kr. 271,192: 92</u>

Fonderna äro sålunda ökade med 10,323: 64.

De olika fondernas ställning framgår af här nedan meddelade utdrag ur räkenskaperna.

Allmänna Stipendiefonden.*Debet.*

Utbetalda stipendier.....	kr. 4,505: —	
Utbetald lifränta	» 200: —	
Stipendiekomtiéns utgifter.....	» 1,773: 04	
Diverse utgifter.....	» 178: 06	
Beviljade ej utbetalda stipendier.....	» 800: —	7,456: 10

Behållning till 1904:

Färdiga länsinsatser	kr. 121,242: 09	
Påbörjade » »	<u>6,676: 17</u>	kr. 127,918: 26
Gåfvo-afdelningen	» 35,728: —	
Disponibla medel.....	» 9,389: 96	173,036: 22
		<u>Kr. 180,492: 32</u>

Kredit.

Behållning från 1902	kr. 163,507: 13
Genom stipendiekomitén insamlade	» 9,094: —
Gåfvor af fröken Ellen Bergman	» 300: —
Fonders bidrag till förvaltningskostnader.....	» 251: 28
Fondens andel i årets räntor.....	» 7,339: 91
	<u>Kr. 180,492: 32</u>

Ellen Bergmans Slägtstipendiefond.

<i>Debet.</i> Lifränta till fröken Ellen Bergman	kr. 2,256: 75
Behållning till 1904.....	» 50,150: —
	<u>Kr. 52,406: 75</u>

<i>Kredit.</i>	Behållning från 1902	»	50,150: —
	Fondens andel i årets räntor	»	2,256: 75
			<u>Kr. 52,406: 75</u>

Onämnds Stipendiefond.

<i>Debet.</i>	Utbetalda stipendier.....	kr. 900: —	
	Bidrag till förvaltningskostnad »	100: —	kr. 1,000: —
	Behållning till 1904.....		» 36,240: 11
			<u>Kr. 37,240: 11</u>
<i>Kredit.</i>	Behållning från 1902	kr. 35,636: 47	
	Fondens andel i årets räntor	»	1,603: 64
			<u>Kr. 37,240: 11</u>

Leijonhufvud-Adlersparreska Stipendiefonden.

<i>Debet.</i>	Utbetaladt stipendium	kr. 300: —	
	Bidrag till förvaltningskostnad »	20: —	kr. 320: —
	Behållning till 1904		» 7,392 27
			<u>Kr. 7,712: 27</u>
<i>Kredit.</i>	Behållning från 1902	kr. 7,380: 16	
	Fondens andel i årets räntor	»	332: 11
			<u>Kr. 7,712: 27</u>

Evelina Fahnehjelms Stipendiefond.

<i>Debet.</i>	Bidrag till förvaltningskostnad	kr. 10: —	
	Behållning till 1904		» 4,374: 32
			<u>Kr. 4,384: 32</u>
<i>Kredit.</i>	Behållning från 1902	kr. 4,195: 52	
	Fondens andel i årets räntor.....	»	188: 80
			<u>Kr. 4,384: 32</u>

Samtliga fondernas behållningar inclusive beviljade icke utbetalda stipendiemedel (kr. 800), som tillsammans utgöra kronor 271,992: 92, äro placerade sålunda att den 31 december 1903 befunnos:

obligationer för ett sammanlagdt värde	kr. 177,993: 42
skuldsedlar mot hypotek af fastighetsinteckning »	37,668: 75
d:o » » » obligationer	» 51,145: 83
innestående på bankräkningar	» 5,184: 92
	<u>Kronor 271,992: 92</u>

Samtliga här ofvan omförmälda värdepapper, hvilka förvaras i stipendiefondens kassafack i Stockholms enskilda bank, hafva blifvit för revisorerne uppvisade och synas innebära fullt betryggande säkerhet för de medel, som förvaltningsstyrelsen omhänderhar.

De färdiga länsinsatserna äro sålunda fördelade emellan de olika länen och med nedanstående belopp:

Stockholms stads	insats.....	kr.	10,393: 86	
Malmöhus	läns » »	5,205: 06	
Kristianstads	» » »	5,242: 88	
Östergötlands	» » »	5,084: 15	
Västerbottens	» » »	6,971: 57	
Södermanlands	» » »	7,908: 75	
Örebro	» » »	5,212: 41	
Värmlands	» » »	5,175: 27	
Norbottens	» » »	8,719: 12	
Västernorrlands	» » »	5,038: 50	
Skaraborgs	» » »	6,576: 66	
Jämtlands	» » »	5,038: 50	
Göteborgs och Bohus	» » »	10,242: 16	
Blekinge	» » »	5,963: 85	
Västmanlands	» » »	5,786: 21	
Gottlands	» » »	6,135: 77	
Kopparbergs	» » »	6,538: 82	
Uppsala	» » »	5,005: —	
Jönköpings	» » »	5,003: 55	121,242: 09

De påbörjade länsinsatserna utgöras af:

Älfsborgs	läns insats.....	kr.	4,067: 50	
Gäflleborgs	» » »	1,298: 50	
Hallands	» » »	225: —	
Kalmar	» » »	424: 17	
Kronobergs	» » »	430: —	
Stockholms	» » »	231: —	6,676: 17

Summa Kronor 127,918: 26

Räkenskaperna äro förda med reda och omsorg, utgifterna äro behörigen verifierade, de ingående balanserna öfverensstämma med utgående balanser för år 1902; hvadan granskningen af räkenskaperna icke föranleder någon anmärkning.

Förvaltningsstyrelsens protokoll, af hvilka det sista bär datum den 13 november 1903, hafva blifvit lästa, och föranleda desamma icke någon erinran från revisorerna.

Då förvaltningstyrelsen på ett berömvärdt sätt iakttagit stipendiefondernas ekonomiska intressen, hafva revisorerna tillfredsställelsen att med vitsordande af styrelsens nit och omtanke hemställa om meddelande af full och tacksam ansvarsfrihet för 1903 års förvaltning och räkenskaper.

Stockholm den 9 april 1904.

Gust. Tamm. Olof Björklund. Otto M. Höglund.

Bil. IV.

Dräktreformkomiténs årsberättelse för 1903.

Komitén, som har till uppgift att arbeta för samma idéer och efter samma principer, som den 1886 bildade och år 1902 upplösta *Dräktreformföreningen*, har under det gångna arbetsåret besvarat åtskilliga från landsorten inkomna förfrågningar samt genom firman *Nordiska Kompaniet, Stureplan, Stockholm*, tillhandahållit allmänheten mönster och modeller.

Komiténs medlemmar äro fruarna Elsa Beskow, Lizinka Dyrssen, Ellen Gyllander och Gurli Linder samt fröknarna Maria Adelborg, Sally Högström och Helena Palmqvist.

Kassaförvaltarens rapport.

Till styrelsen för Fredrika-Bremer-Förbundet.

Ur räkenskaperna anföres följande:

Vid årets slut hade Fredrika-Bremer-Förbundet:

Tillgångar.

Kassakonto	kr.	829: 05
Intecknings-Garantiaktiebolaget.....	»	67: 81
Nordiska Kreditbanken.....	»	604: 34
Bankaktiebolaget Stockholm—Öfre Norrland	»	880: 92
Stockholms Enskilda Bank	»	2,910: 36
Aktiebolaget Göteborgs Bank	»	327: 01
Skandinaviska Kreditaktiebolaget	»	1,398: 73
Inventarier	»	2,668: 74
Fordran hos fru S. Whitlock	»	4,300: —
Diverse debitorer (reversfordringar).....	»	18,559: —
Obligationer	»	25,000: —
Inteckning.....	»	5,000: —
Andra fordringar: trycksakers konto	»	50: 31
Räntor	»	337: 93

Summa kr. 62,934: 20.

*Skulder.**Fonder, hvars räntor gå till Förbundets allmänna kassa.*

Ständiga ledamöters afgifter	kr. 12,330: —	
Inträdesavgifter.....	» 3,540: 25	
Första årets årsavgifter	» 709: 50	
Fredrika Bremers Minnesfond ...	» 10,068: 72	
James Carnegie donationsfond ...	» 7,024: 81	
Anonym donation N:o 2	» 50: —	
» » N:o 3	» 3,000: —	kr. 36,723: 28

Fonder hvars räntor gå till af gifvarna bestämda ändamål.

S. Whitlocks stipendiefond.....	kr. 4,300. —	
Anonym donation N:o 1	» 6,000: —	
Hilma och Emelie Zanders Pen- sionsfond för lärarinnor	15,182: 92	kr. 25,482: 92.

Yttre skulder: Aftonbladets Aktiebolag	kr. 728: —	
	<u>Summa</u>	kr. 62,934: 20.

Vinst.

Första årets årsavgifter	kr. 55: 50	
Årsavgifter	» 3,732: —	
Gåfvor	» 23: —	
Räntor	» 1,508: 23	
Föredragsserien år 1903	» 441: 67	
	<u>Summa</u>	kr. 5,760: 40.

Förlust:

Byrån	kr. 3,728: 33	
Trycksaker	» 715: 31	
Allmänna omkostnader	» 996: 19	
Möten	» 316: 26	
Inventarier	» 4: 31	
	<u>Summa</u>	kr. 5,760: 40.

Fredrika Bremers Minnesfond har under året ökats med kr. 1,831: 03 och uppgår fonden vid årets slut till kr. 10,068: 72.

Af en Förbundsmedlem har Fredrika-Bremer-Förbundet under året fått mottaga en donation, bestående af 3 st. Allmänna Hyp.-Bankens 4 % obligationer å kr.1,000 hvardera, 3,000 kr.

Den i stadgarna föreskrifna kapitaliseringen af ständiga ledamöters afgifter samt af halfva beloppet af nytillträdande ledamöters första årsavgift har tillfört kapitalet kr. 205: 50. Af den Carnegieska donationen har enligt styrelsens beslut till tidskriften Dagnys utgifvande anslagits kr. 1,626: 07 och har från samma fond medel anvisats till afskrifvande af den från år 1902 öfverbalanserade förlusten kr. 1,349: 12. Den Carnegieska donationsfonden har alltså minskats med kr. 2,975: 19.

På grund af ofvanstående förhållanden uppgå Förbundets egna fonder, som vid årets början uppvisade kr. 34,661: 94 till kr. 36,723: 28 vid årets slut.

Byråns inkomster hafva varit kr. 2,700: 94 och dess utgifter kr. 6,429: 27.

Af Förbundets medel har under året såsom studie eller förlagslån till kvinnor utlämnats elfva nya lån å tillsammans kr. 8,200: —; å äldre lån har däremot inbetalts kr. 2,086: 50, så att summan af för nämnda ändamål utelöpande lån vid årets slut utgjorde kr. 18,559: — mot kr. 12,445: 50 vid förra årets slut.

Den under hösten 1903 af Förbundet anordnade föredragsserien har lämnat en behållning af kr. 441: 67.

Hilma och Emelie Zanders Pensionsfond för lärarinnor, som vid årets början uppgick till kr. 14,557: 86 har under året genom räntans läggande till kapitalet stigit till kr. 15,182: 92.

Den behållning kr. 207: 90, som vid årets början kvarstod af det anslag å 1,000 kr. som af Lorenska stiftelsen öfverlämnats till Förbundet för undersökning af kontors- och butikbiträdens arbets- och löneförhållanden har under året blifvit för undersökningens avslutande använd.

För influtna gåfvor, som lämnats för särskilda ändamål, redogöres uti styrelsens berättelse. För sjukkassans, stipendiefondernas och komiténs för lagfrågor kassaställning lämnas särskilda redogörelser. Frökvarne G. Adelborg och U. Hammarsköld hafva

med omsorg och noggrannhet utfört arbetet vid kassan och bokförelingen.

Stockholm i febr. 1904.

Caroline Wahrolin.

Bestyrkande riktigheten af ofvanstående redögörelse, hemställa undertecknade revisorer om ansvarsfrihet för 1903 års förvaltning.

Stockholm den 19 maj 1903.

Alida Rossander. Theresa Geijer. Wilhelm Uppström.

Ellen Fries' bibliotek

är öppet *alla hvardagar kl. 3—4 e. m.*

Biblioteket är mot skriftlig borgensförbindelse af känd förbundsmedlem afgiftsfritt tillgängligt för kvinnor, som egna sig åt studiet af historia och närliggande ämnen.

Det är dessutom tillgängligt för Fredrika-Bremer-Förbundet.

Fredrika-Bremer-Förbundets

Byrå

54 Drottninggatan, kl. 11—4.

Uppllysningar lämnas angående *läroanstalter* och *arbetsområden* tillgängliga för kvinnor.

Anmälningar mottagas till inträde i förbundets *sjukkassa*.

Äfven personer, som icke äro medlemmar af förbundet, kunna blifva delegare i densamma.

Byrån mottager anmälningar af *nya medlemmar*.

Byrån mottager prenumeration å *tidskriften Dagny*.

Uppllysningar lämnas om kvinnans kommunala rättigheter, såsom angående rösträtt vid val af stadsfullmäktige, prester, skolråd, ledamöter af fattigvårdsstyrelsen m. m.

Anmälan.

Dagny utkommer **1904** med 20 häften, utgörande minst 28 tryckark.

Priset för hel årgång:

För medlemmar af *Fredrika-Bremer-Förbundet* ... kr. 3,50.

För icke medlemmar af *Fredrika-Bremer-Förbundet* » 5,00.

Förbundsmedlemmar premieras å *Fredrika-Bremer-Förbundet*s byrå, 54 Drottninggatan, personligen eller medelst postanvisning. Icke förbundsmedlemmar kunna premieras dels vid alla postanstalter i riket, dels på förbundsbyrån, dels äfven hos hrr bokhandlare.

Lösnummer kunna erhållas å *Fredrika-Bremer-Förbundet*s byrå till ett pris af 30 öre för enkelhäfte.

Vademecum

var bland alla munvatten på hygieniska utställningen i Paris 1902 det enda som erhöll högsta utmärkelse, *Guldmedalj*, och detta i sin egenskap af »*antiseptiskt munvatten*» (*antiseptique dentifrice*).

Barnängens Tekniska Fabrik,

H. M:t Konungens hofleverantör
Stockholm.

Annonser för DAGNY

upptagas af

fröken Ingeborg Bergström, 31 Östermalmsgatan 31.

Adresser:

Fredrika-Bremer-Förbundet: Drottninggatan 54.

Rikstelefon 27 62. Förbundets byrå öppen 11—4. Allm. tel. 48 16.

*Fredrika-Bremer-Förbundets Sjuksköterskebyrå:
Tunnelgatan 25.*

Rikstelef. 68 98.

A. T. 82 11.